

Antwerpse onderwijsmonitor

Schooljaar 2015-2016

Opvolging van indicatoren met relatie tot
ongekwalificeerde uitstroom

Onderwijsbeleid & Studiedienst
Stad Antwerpen

Inhoud

Inhoud	2
Lijst met tabellen en figuren	3
1. Inleiding	4
2. Begrippenkader en meetinstrumenten	6
2.1 Ongekwalficeerde uitstroom	6
2.2 Kleuterparticipatie	7
2.3 Schoolse vertraging en zittenblijven	7
2.4 Spijbelen	8
3. Evolutie in de ongekwalificeerde uitstroom (2014-2015)	10
4. Kleuterparticipatie (2013-2014)	13
5. Basisonderwijs (2015-2016)	15
5.1 Schoolse vertraging en zittenblijven	16
5.2 Ongewettigde afwezigheden	20
5.2.1 Stagnering van ongewettigde afwezigheden	20
5.2.2 Minder ongewettigde afwezigheden naarmate leerlingen ouder worden	21
5.2.3 Meer ongewettigde afwezigheden in bepaalde wijken	21
5.3 Relatie tussen ongewettigde afwezigheid en schoolse vertraging	23
6. Het secundair onderwijs (2015-2016)	24
6.1 Zittenblijven en schoolse vertraging	24
6.2 Spijbelen	28
6.2.1 Stagnering van het gemiddeld spijbelgedrag	28
6.2.2 Spijbelgedrag is leeftijdsgebonden: hoe ouder, hoe vaker leerlingen spijbelen	29
6.2.3 Grote verschillen naar onderwijsvorm	30
6.2.4 Spijbelgedrag concentreert zich in een aantal wijken en scholen	33
6.3 Correlatie tussen spijbelaars en schoolse vertraging	35
7. Samenvatting en conclusies	38
7.1 Basisonderwijs	39
7.2 Secundair onderwijs	40
8. Aanpak en beleidsaanbevelingen	43

Lijst met tabellen en figuren

Figuur 1: Aantal B-codes in het secundair onderwijs naar aantal leerlingen	8
Figuur 2: Evolutie van de ongekwalificeerde uitstroom in Antwerpen in vergelijking met Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	12
Figuur 3: Aantal leerlingen in het gewoon basisonderwijs	15
Figuur 4: Evolutie in het percentage zittenblijvers in het lager onderwijs	16
Figuur 5: Evolutie van het percentage kleuters dat zijn jaar overdoet in de 3de kleuterklas (ongeacht of ze leerplichtig zijn)	17
Figuur 6: Evolutie van het percentage leerlingen met schoolse vertraging in het lager onderwijs	18
Figuur 7: Verdeling schoolse vertraging in het lager onderwijs over de Antwerpse buurten en vergelijking 2008-2015	19
Figuur 8: Ongewettigde afwezigheden in het basisonderwijs	20
Figuur 9: Aantal en percentage leerlingen (tov leerplichtige leerlingen binnen dat leerjaar) met problematische afwezigheid in het basisonderwijs	21
Figuur 10: Percentage spijbelaars in het lager onderwijs per buurt in Antwerpen	22
Figuur 11: Percentage schoolse vertraging bij spijbelaars versus alle leerlingen in het lager onderwijs	23
Figuur 12: Evolutie van het percentage leerlingen met schoolse vertraging in het secundair onderwijs	24
Figuur 13: Evolutie van het percentage zittenblijvers in het secundair onderwijs	26
Figuur 14: Verdeling schoolse vertraging in het secundair onderwijs over de Antwerpse buurten en vergelijking 2008-2015	27
Figuur 15: Evolutie van het percentage spijbelaars naar leeftijd (-18 en 18+)	28
Figuur 16: Percentage spijbelaars en aantal spijbelaars volgens aantal B-codes, opgedeeld naar leeftijd	29
Figuur 17: Aantal en percentage spijbelaars naar type onderwijs, verdeeld volgens leeftijd	30
Figuur 18: Evolutie van het percentage spijbelaars per type onderwijs	31
Figuur 19: Evolutie van het percentage spijbelaars per type onderwijs	31
Figuur 20: Percentage spijbelaars in het secundair onderwijs per buurt in Antwerpen	34
Figuur 21: Percentage schoolse vertraging bij alle leerlingen en bij de groep spijbelaars	35
Figuur 22: Verdeling leerlingen naar spijbelgedrag en schoolse vertraging in de verschillende onderwijsvormen	36
Figuur 23: Relatie tussen schoolse vertraging en de ernst van het spijbelgedrag bij spijbelaars in basis- en secundair onderwijs	36
Tabel 1: Internationale vergelijking van het percentage ongekwalificeerde uitstroom	10
Tabel 2: Gemiddelde aanwezigheidsgraad van Antwerpse kleuters naar geboortjaar	13
Tabel 3: Percentage leerlingen met schoolse vertraging in Antwerpen en Vlaanderen naar onderwijsvorm (2015-2016)	25
Tabel 4: Percentage spijbelaars per onderwijsvorm naar leeftijd, in vergelijking met aandeel leeftijd per onderwijsvorm	32

1. Inleiding

Vanaf nu zullen we jaarlijks een Onderwijsmonitor samenstellen om de leerloopbanen van Antwerpse jongeren stadsbreed te monitoren. Dit rapport vloeit voort uit wat we voorheen kenden als het spijbelrapport, maar integreert en verdiept een aantal extra indicatoren die bepalend zijn voor het welslagen van de onderwijsloopbaan van onze leerlingen. Spijbelgedrag is immers slechts één van de signalen als risico tot vroegtijdig schoolverlaten en waarop Antwerpse scholen in samenwerking met hun partners een antwoord proberen te geven.

Reeds in het begin van de onderwijsloopbaan van jongeren kunnen we signalen opvangen. Kleuters die niet of onregelmatig aan het kleuteronderwijs participeren, starten hun leerloopbaan al met een achterstand. Kleuters zijn voor de leeftijd van 6 jaar niet leerplichtig, maar een structurele participatie in het kleuteronderwijs geeft kinderen reeds vanaf het begin de grootste troeven mee. Op een speelse manier zorgen kleuterjuffen- en meesters ervoor dat kinderen een sterke basis hebben om het leerplichtonderwijs aan te vatten. Kleuters die door omstandigheden niet deelnemen aan het kleuteronderwijs, starten reeds met een zekere achterstand in het lager onderwijs.

Ook zittenblijven en schoolse vertraging hebben een grote impact op de verdere leerloopbaan van kinderen en jongeren, zelfs wanneer de schoolse vertraging vroeg in de onderwijsloopbaan opgelopen wordt. In de 3de kleuterklas of het eerste en tweede leerjaar worden kinderen soms tegengehouden omdat ze nog niet schoolrijp zijn of omdat ze zich onvoldoende basisvaardigheden hebben eigen gemaakt om het volgende jaar aan te vatten. Later in de leerloopbaan kan deze vertraging meer ernstige gevolgen hebben, en leiden tot een laag schools welbevinden, schoolmoeheid, spijbelgedrag en/of grensoverschrijdend gedrag. Aangezien voorkomen beter is dan genezen, is het cruciaal zoveel mogelijk preventief in te zetten op een kwaliteitsvolle leerloopbaan voor alle jongeren.

Antwerpen staat model voor een preventieve, geïntegreerde en integrale aanpak met een indrukwekkend netwerk van lokale partners i.s.m. de Vlaamse en de federale overheid. De thema's die het succes of falen van de leerloopbanen van kinderen en jongeren bepalen, zijn dan ook erg complex en onderling verweven. Kansarmoede is bijvoorbeeld een thema met een grote impact vanaf de start. Uit onderzoek blijkt immers dat jongeren met een lagere socio-economische status (of anders gezegd indicator-leerlingen) minder participeren aan het kleuteronderwijs, meer risico hebben om achterop te raken en schoolse vertraging op te lopen, verstrikt te raken in het watervalstelsel, uiteindelijk vaker probleemgedrag vertonen op school en zelfs vroegtijdig de schoolbanken verlaten.

Onderwijsbeleid Antwerpen slaat de brug met andere stadsdiensten, coördineert de aanpak en voert de regie over een aantal projecten, zoveel mogelijk gericht op preventie, maar daar waar nodig ook op de opvolging en remediëring van risicojongeren. We zien immers dat in dossiers, waar het bij bepaalde jongeren stevig misloopt in hun onderwijsloopbaan, spijbelgedrag of ander grensoverschrijdend gedrag bijna altijd voorkwam. Samen met partners uit onderwijs, de centra voor leerlingenbegeleiding (CLB), welzijn, politie en justitie zet de stad dan ook sterk in op de vroege detectie en opvolging van spijbelaars en jongeren met een problematische schoolloopbaan. De begeleiding en ondersteuning op het niveau van de school, de jongere en de ouders kan enkel vruchten afwerpen mits er duidelijke afspraken worden gemaakt en mits een goede coördinatie.

In deze jaarlijkse Onderwijsmonitor maakt Onderwijsbeleid in samenwerking met de Studiedienst Stadsobservatie een analyse van enkele cruciale leerloopbaan-indicatoren voor Antwerpen. Waar mogelijk wordt ook een benchmark met Vlaanderen meegeven. Het merendeel van de cijfers in dit rapport betreffen het schooljaar 2015-2016.

In dit rapport schetsen we eerst de evolutie van de **ongekwalificeerde uitstroom** in Antwerpen en vergelijken deze met de Vlaamse cijfers (de laatst beschikbare cijfers dateren van schooljaar 2014-2015). Alle acties van Onderwijsbeleid zijn er in eerste instantie op gericht om het aantal leerlingen te reduceren dat zonder diploma het secundair onderwijs verlaat. De kansen van deze jongeren op de arbeidsmarkt en hun toekomstkansen zijn immers sterk gecompromitteerd. Onderwijsbeleid werkt (naast het creëren van meer capaciteit binnen onderwijs) aan de volgende strategische doelstelling: *Alle scholen werken samen met de stad opdat kinderen, tieners en jongeren de kans krijgen en grijpen om competenties te ontwikkelen en kwalificaties te behalen die leiden tot brede persoonsvorming en toegang tot hoger onderwijs en/of de arbeidsmarkt.* Inzetten op het reduceren van vroegtijdig schoolverlaten is hierbij cruciaal. Het is daarom ook belangrijk dit op Antwerps niveau te monitoren.

Vervolgens staan we stil bij de cijfers van **kleuterparticipatie** (enkel beschikbaar voor het schooljaar 2013-2014). Vanaf het prille begin van de schoolloopbaan kunnen leerlingen een voorsprong of achterstand opbouwen. Structurele aanwezigheid in de kleuterschool is hier een belangrijke indicator en kan de rest van de schoolloopbaan beïnvloeden.

Het grootste deel van dit rapport neemt achtereenvolgens het basisonderwijs en het secundair onderwijs onder de loep. In dit rapport zal zowel **schoolse vertraging** als spijbelen een plaats krijgen (schooljaar 2015-2016). Schoolse vertraging heeft een belangrijke impact op ongekwalificeerde uitstroom. Het onderzoek van Samen tot aan de Meet¹ wees hier al op. Spijbelen en zittenblijven zijn daarenboven onderling gerelateerd. Ook **spijbelgedrag** wordt hier uitvoerig geanalyseerd. Dit zijn immers de enige cijfers die Antwerpen via een structureel akkoord met de centra voor leerlingenbegeleiding verzamelt en waarop we bijgevolg eigen analyses kunnen uitvoeren. Voor alle andere gegevens doen we beroep op de Vlaamse cijfers en is dit rapport louter een samenvatting voor de Antwerpse context.

We starten met een verklaring van de gebruikte begrippen en meetinstrumenten, zodat het helder is hoe de verschillende indicatoren in dit rapport begrepen moeten worden. We eindigen met conclusies, geplande initiatieven om verder aan de slag te gaan en enkele beleidsaanbevelingen.

¹ Juchtmans, G., Belfi, B., De Fraine, B., Goos, M., Knipprath, H., Vandenbroucke, A. en Verbeeck, B., (2011). *Samen tot aan de meet. Alternatieven voor zittenblijven.* (Antwerpen/Apeldoorn: Garant).

2. Begrippenkader en meetinstrumenten

2.1 Ongekwalficeerde uitstroom²

Zowel Europa als Vlaanderen brengen sinds enkele jaren de ongekwalficeerde uitstroom in kaart. Overal staat ongekwalficeerde uitstroom of vroegtijdig schoolverlaten hoog op de agenda. Er worden dan ook ambitieuze doelen gesteld: Pact2020 voor Vlaanderen en EU2020 voor Europa. Vlaanderen wil bijvoorbeeld tegen 2020 een halvering zien in het percentage leerlingen dat ongekwalficeerd uitstroomt (8.6% naar 4.3% volgens de EAK-indicator of indicator op basis van de Enquête naar Arbeidskrachten).

Er worden twee verschillende indicatoren gehanteerd. Elk met hun voor- en nadelen.

Volgens de EAK-indicator is vroegtijdig schoolverlaten “het percentage personen met een leeftijd van 18 tot 24 jaar dat geen diploma hoger secundair onderwijs heeft behaald en geen enkele vorm van onderwijs of vorming meer volgt”. Interessant aan deze indicator is dat hij rekening houdt met de deelname aan vorming. De cijfers voor deze indicator liggen dus ook lager dan de volgende indicator (SSL-indicator), waar vorming niet in rekening gebracht wordt. De ‘vorming’ waarvan sprake, hoeft niet noodzakelijk een traject te zijn met een kwalificerend karakter. Het percentage ongekwalficeerde uitstroom via deze indicator is dus allicht een onderschatting van de problematiek. De berekening gebeurt daarenboven op basis van een enquête waarbij de steekproef jaarlijks grote fluctuaties vertoont. De cijfers zijn dus minder betrouwbaar, maar het is de enige indicator waarbij vergelijking met andere Europese landen mogelijk wordt³.

Binnen Vlaanderen maken we gebruik van een andere berekening, namelijk die van het Steunpunt ‘Studie – en Schoolloopbanen (SSL-indicator). Een vroegtijdige schoolverlater is een leerling die het Vlaams secundair onderwijs verlaten heeft zonder voldoende kwalificatie⁴. Een leerling die voor de eerste keer de schoolloopbaan onderbreekt zonder één van bovenstaande kwalificaties te behalen, wordt beschouwd als een vroegtijdige schoolverlater. Een leerling is dus vroegtijdig schoolverlater in het jaar X als hij of zij:

- ingeschreven was in het secundair onderwijs in het jaar X;
- niet meer ingeschreven is in het jaar X+1;
- geen enkele van bovenvermelde kwalificaties heeft behaald;
- niet meer leerplichtig is (zie lager).

Als er geen inschrijving meer te vinden is in de februaritelling van het Vlaams Ministerie voor Onderwijs & Vorming bij een leerling die niet meer leerplichtig is en die nog niet gekwalficeerd is, gaat men ervan uit dat het een vroegtijdige schoolverlater betreft. Het percentage vroegtijdig schoolverlaten is bijgevolg de verhouding van de vroegtijdig schoolverlaters ten opzichte van de totale populatie die dat jaar een kwalificatie behaalde of uitstroomde zonder diploma.

² http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/Gemeenterapporten/vroegtijdig_schoolverlaten/2009-2014/VSV_Gemeenten_toelichting_2009-2014.pdf

³ http://www.ond.vlaanderen.be/secundair/actieplan_vroegtijdig_schoolverlaten_def.pdf

⁴ Als kwalificatiecriteria gelden: een diploma secundair onderwijs; een studiegetuigschrift van het 2de leerjaar van de 3de graad van het beroeps secundair onderwijs (BSO); een eindgetuigschrift behaald in het deeltijds beroeps secundair onderwijs (DBSO); een certificaat behaald in de leertijd (Syntra); een getuigschrift behaald in de opleidingsvormen 3 (OV3) en 4 (OV4) van het buitengewoon secundair onderwijs (BUSO); een certificaat behaald in het modulair stelsel van het BSO, het DBSO en BUSO OV3.

De cijfers voor ongekwalificeerde uitstroom voor het schooljaar 2015-2016 zijn nog niet ter beschikking gesteld door Vlaanderen. We rapporteren dus de cijfers van het laatst beschikbare schooljaar, namelijk 2014-2015 en de evolutie tot nog toe.

2.2 Kleuterparticipatie

Tijdens het schooljaar 2013-2014 maakten we een analyse over de effectieve aanwezigheden van de Antwerpse kleuters per dagdeel (voormiddag en namiddag). De aanlevering van deze cijfers door AgODi, op basis van de dagelijkse aanwezigheidsregistratie door de scholen in DISCIMUS, was echter eenmalig. We kunnen dus jammer genoeg geen analyse maken van de evolutie van deze cijfers. We hopen naar de toekomst terug over deze cijfers te kunnen beschikken, zodat we op beleidsniveau kunnen monitoren, aan Antwerpse scholen kunnen rapporteren en een lokaal beleid op maat van de Antwerpse context kunnen uitwerken.

De meeste leerlingen in het kleuteronderwijs zijn nog niet leerplichtig. De registratie was niet 100% betrouwbaar en de data kende een hoop anomalieën (registraties tijdens vakantieperiodes, meer registraties dan ingeschreven leerlingen, ...). Gemiddeld leek 90% van de registratie goed genoeg voor verdere analyses. De 'instapklas' (peuters) werd buiten beschouwing gelaten. In dit rapport worden de belangrijkste bevindingen opgelijst.

Voor de leerplichtige kleuters rapporteren we ook de evolutie in zittenblijven. Het gaat hier om leerplichtige kleuters die het advies krijgen om te herkleuteren en waarvoor de doorstroom naar het lager onderwijs nog een jaartje uitgesteld wordt.

2.3 Schoolse vertraging en zittenblijven

Schoolse vertraging en zittenblijven worden vaak in één adem uitgesproken, alsof ze onderling inwisselbaar zijn. Dat klopt echter niet helemaal. Schoolse vertraging is immers de cumulatie van het aantal leerlingen dat niet op leeftijd zit omwille van verschillende redenen, waaronder zittenblijven één van de belangrijkste redenen blijft. Echter, ook leerlingen die nooit zijn blijven zitten, kunnen schoolse vertraging hebben. Anderstalige nieuwkomers die bij de inschrijving niet op leeftijd worden gezet omwille van een taal- of schoolachterstand hebben ook schoolse vertraging. Omgekeerd kunnen leerlingen die ooit één of meermaals hun schooljaar over hebben gedaan, op een bepaald moment in hun schoolloopbaan geen schoolse vertraging meer hebben. Bijvoorbeeld wanneer zij terug op leeftijd in de b-stroom van het secundair onderwijs ingeschreven worden.

Schoolse vertraging wordt dus louter berekend op basis van de geboortedatum van een kind en het schooljaar waarop het theoretisch ingeschreven zou moeten zijn. De schoolse vertraging geeft een indicatie van de achterstand die een leerling oploopt doorheen zijn schoolloopbaan. Bekijken we de schoolse vertraging voor een onderwijsvorm of onderwijsniveau, dan is dit het percentage van leerlingen die één of meerdere jaren achterstand hebben ten opzichte van het jaar waarin ze normaal zouden moeten ingeschreven zijn, als ze normaal zouden vorderen⁵. Een zittenblijver is een leerling die op 1 februari van het huidige schooljaar in

⁵ http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/2015-2016/rapporten/gemeenterapporten/Lager_Schoolsevorderingen_Proc_Geografie_HZ_Dexia_Geslacht_Leerjaar_15.pdf

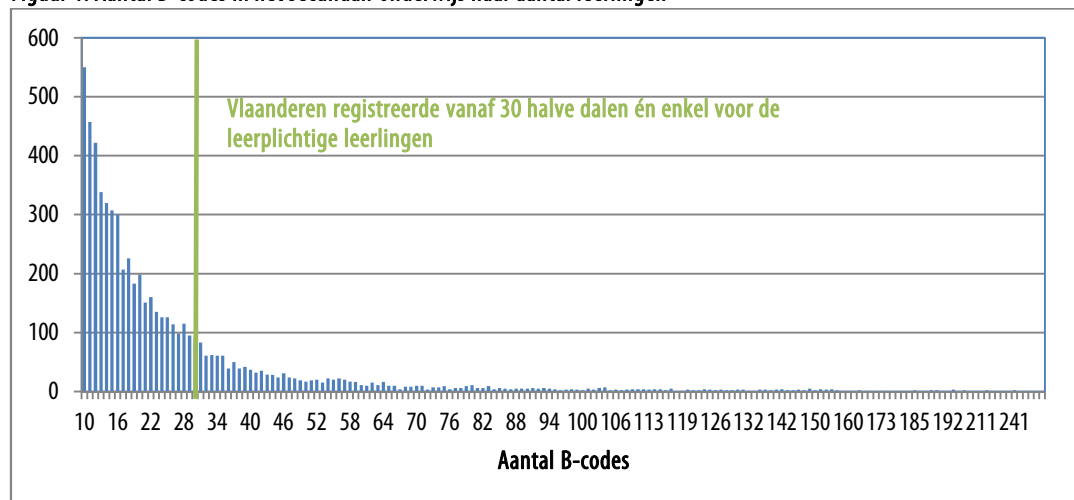
hetzelfde leerjaar is ingeschreven als op 1 februari van het vorige schooljaar⁶. De berekeningen lopen hetzelfde voor het basisonderwijs en het secundair onderwijs.

De cijfers die in dit rapport gebruikt worden hebben betrekking op het schooljaar 2015-2016. We rapporteren hier de cijfers voor Antwerpen op basis van de vestigingsplaats van de school (tenzij anders vermeld).

2.4 Spijbelen

Antwerpen zet in op vroege detectie en hanteerde een strenge norm. Het Vlaams Ministerie voor Onderwijs & Vorming spreekt in haar rapportage over problematische afwezigheden van zodra er voor leerlingen 30 B-codes (of 30 halve dagen ongewettigde afwezigheid) geregistreerd zijn⁷. Antwerpen kiest er steevast voor om de analyse te starten vanaf 10 B-codes voor alle schoolgaande leerlingen vanaf 6 jaar, dus ook voor de meerderjarige leerlingen. Zo kunnen we sneller ingrijpen en acties op touw zetten vanaf beginnend spijbelgedrag. Deze aanpak zorgt er ook voor dat er op de werkvloer maximaal ingezet wordt op spijbelpreventie.

Figuur 1: Aantal B-codes in het secundair onderwijs naar aantal leerlingen

Bovenstaande figuur toont aan dat vroege detectie nodig is. Het aantal leerlingen met 30 of meer B-codes ligt immers veel lager dan het aantal leerlingen met een minder ernstige vorm van absentieïsme (leerlingen met 10 tot 29 B-codes op het hele schooljaar). Het aantal daalt exponentieel⁸.

Vanaf het huidige schooljaar (2016-2017) geldt er voor heel Vlaanderen een verplichte aanpak van 5 halve dagen ongewettigde afwezigheid (vanaf 5 B-codes)⁹. Vroeger was de school verplicht om het CLB in te schakelen vanaf 10 halve dagen ongewettigde afwezigheid om samen te bekijken hoe de spijbelende leerling begeleid kan worden. Deze Vlaamse beleidsbeslissing zal een grote impact hebben op het spijbelbeleid van

⁶ http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/2015-2016/rapporten/gemeenterapporten/Lager_Zittenblijven_Aantal_Proc_Geografie_HZ_Dexia_Geslacht_Leerjaar_15.pdf

⁷ http://www.agodi.be/sites/default/files/atoms/files/Rapport_AGODI_leerplicht-2014-2015.pdf

⁸ Bv. Tijdens het schooljaar 2015-2016 zijn 4.628 leerlingen met 10 tot 29-B-codes op jaarbasis en 1.525 leerlingen die 30 of meer B-codes hebben.

⁹ <http://onderwijs.vlaanderen.be/nl/wat-gebeurt-er-als-een-leerling-spijbelt> en zie ook het Antwerpse spijbelactieplan (<http://www.onderwijsantwerpen.be/nl/aanbod/advies-begeleiding/spijbelaanpak>)

scholen en op de samenwerking met het CLB. Allicht zal dit in de volgende onderwijsmonitor een impact hebben op de cijfers.

Om de spijbelcijfers voor Antwerpen te kunnen monitoren, worden de spijbelcijfers twee keer per jaar aan alle Antwerpse scholen opgevraagd¹⁰. Dit gebeurt in nauwe samenwerking met het CLB, die de cijfers opvragen bij hun Antwerpse scholen en deze bezorgen aan het Centraal Meldpunt voor Risicjongeren (CMP)¹¹. In de spijbelcijfers worden alle in een Antwerpse school ingeschreven leerlingen geregistreerd waarvoor 10 of meer B-codes door de school werden opgetekend. De registratie gebeurt bijgevolg voor de leerplichtige kleuters, en voor alle leerlingen in het lager onderwijs, het voltijds en deeltijds secundair onderwijs. Voor het secundair onderwijs omvat dit dus niet enkel de leerplichtige, maar ook de meerderjarige spijbelaars. Deze registratie maakt het mogelijk om de spijbelcijfers op stadsniveau te monitoren (zie voorgaande Spijbelrapporten en vanaf heden de Onderwijsmonitor).

Vanaf het schooljaar 2014-2015 hebben we in overleg met de Antwerpse Onderwijsraad (ORA) ook voor iedere school geadviseerd om meer uniform te registreren. Vanuit de scholen, het CLB, de ouders en de leerlingen waren er signalen dat de regels betreffende de registratie van het te laat komen en ongewettigde afwezigheden per school verschillend en diffuus waren. Er werd een stadsbrede afspraak gemaakt voor het registreren van de L-code¹². Deze staat voor 'te laat aankomen op school', waardoor de B-code of ongewettigde afwezigheid meer uniform geregistreerd kon worden. Dit leidde in het vorige spijbelrapport van het schooljaar 2014-2015 tot een toename in het aandeel leerlingen met problematische afwezigheid, of meer dan 10 B-codes. De verschillen in de registratie van L- en B-codes tussen scholen is niet enkel problematisch vanuit beleidsstandpunt in het kader van monitoring. Een duidelijke lijn scheppen in het continuüm van laattijdige versus ongewettigde afwezigheid is ook schoolintern een goede zaak. In het kader van een goed zorgbeleid (meer specifiek spijbel- en tuchtbeleid) is het essentieel om helderheid te scheppen aan leerlingen en ouders over de regels en over de consequenties bij niet naleving ervan.

¹⁰ Idealiter zouden ook het onderwijsbeleid van de stad Antwerpen toegang kunnen/moeten hebben tot DISCIMUS. De verstrengde houding van de Vlaamse overheid om cijfermateriaal te delen, vergemakkelijkt de Antwerpse opdracht niet.

¹¹ Sinds 2003 kunnen scholen, CLB-medewerkers, jongerenbegeleiders, de politie, justitie en andere (stads)diensten die beroepsmatig met jongeren in contact komen, jongeren met een problematische schoolloopbaan aanmelden bij het CMP. Het CMP is een netoverschrijdende samenwerking van alle CLB's in Antwerpen en zorgt in overleg met alle betrokkenen partners voor een aangepast ondersteuningsaanbod voor deze jongeren.

¹² Vanaf 1 september 2014 wordt er geregistreerd op het einde van het eerste lesuur (zowel in de voormiddag als in de namiddag). Tot op het einde van het eerste lesuur krijgt een leerling een L-code (te laat). Wanneer de leerling de school binnen komt vanaf de start van het tweede lesuur, wordt een B-code genoteerd.

3. Evolutie in de ongekwalificeerde uitstroom (2014-2015)

Volgens de EAK-indicator kunnen we een vergelijking maken met andere landen. Vlaanderen zit hier met een percentage van 7,2% ongekwalificeerde uitstroom onder het EU-gemiddelde. Op 5 jaar tijd reduceerden we de ongekwalificeerde uitstroom met maar liefst 2,4%. Landen als Portugal, Spanje, Cyprus en Noorwegen deden het nog beter.

Tabel 1: Internationale vergelijking van het percentage ongekwalificeerde uitstroom¹³

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Vershil op 5 jaar
Slovenië	5,0	4,2	4,4	3,9	4,4	5,0	0,0
Zwitserland	6,6	6,3	5,5	5,4	5,4	5,1	1,5
Cyprus	12,7	11,3	11,4	9,1	6,8	5,3	7,4
Polen	5,4	5,6	5,7	5,6	5,4	5,3	0,1
Litouwen	7,9	7,4	6,5	6,3	5,9	5,5	2,4
Tsjechië	4,9	4,9	5,5	5,4	5,5	6,2	-1,3
Ierland	11,5	10,8	9,7	8,4	6,9	6,9	4,6
Slovakije	4,7	5,1	5,3	6,4	6,7	6,9	-2,2
Zweden	6,5	6,6	7,5	7,1	6,7	7,0	-0,5
Vlaams Gewest	9,6	9,6	8,7	7,5	7,0	7,2	2,4
Oostenrijk	8,3	8,5	7,8	7,5	7,0	7,3	1,0
Denemarken	11,0	9,6	9,1	8,0	7,8	7,8	3,2
Griekenland	13,5	12,9	11,3	10,1	9,0	7,9	5,6
Nederland	10,0	9,2	8,9	9,3	8,7	8,2	1,8
Finland	10,3	9,8	8,9	9,3	9,5	9,2	1,1
Frankrijk	12,7	12,3	11,8	9,7	9,0	9,3	3,4
Luxemburg	7,1	6,2	8,1	6,1	6,1	9,3	-2,2
Letland	12,9	11,6	10,6	9,8	8,5	9,9	3,0
Duitsland	11,8	11,6	10,5	9,8	9,5	10,1	1,7
België	11,9	12,3	12,0	11,0	9,8	10,1	1,8
Noorwegen	17,4	16,6	14,8	13,7	11,7	10,2	7,2
Verenigd Koninkrijk	14,8	14,9	13,4	12,3	11,8	10,8	4,0
EU-28	13,9	13,4	12,7	11,9	11,2	11,0	2,9
Estland	11,0	10,6	10,3	9,7	11,4	11,2	-0,2
Hongarije	10,8	11,4	11,8	11,9	11,4	11,6	-0,8
Bulgarije	12,6	11,8	12,5	12,5	12,9	13,4	-0,8
Portugal	28,3	23,0	20,5	18,9	17,4	13,7	14,6
Italië	18,6	17,8	17,3	16,8	15,0	14,7	3,9
IJsland	22,6	19,7	20,1	20,5	19,1	18,8	3,8
Roemenië	19,3	18,1	17,8	17,3	18,1	19,1	0,2
Malta	23,8	22,7	21,1	20,5	20,3	19,8	4,0
Spanje	28,2	26,3	24,7	23,6	21,9	20,0	8,2
Turkije	43,1	41,9	39,6	37,5	38,3	36,4	6,7

¹³ <http://www.steunpuntwerk.be/node/2929>

In dit rapport wordt vooral de onderwijs gerelateerde zijde van ongekwalificeerde uitstroom belicht. Uit onderzoek blijkt dat 45% van de jongeren die vroegtijdig hun schoolloopbaan beëindigen, een reden aangeven die verband houdt met hun schoolloopbaan zelf. Er zijn echter nog andere factoren die de ongekwalificeerde uitstroom beïnvloeden, zoals mentale en fysieke gezondheidsproblemen (18%) en de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt¹⁴.

De Zuid-Europese landen die het de laatste jaren erg goed doen in het reduceren van de ongekwalificeerde uitstroom, zoals Portugal en Spanje, hebben een ware economische crisis meegemaakt met een jongerenwerkloosheid van 22,1% in 2015 (26,1% in 2013) voor Spanje en 12,6% in Portugal in 2015 (16,4% in 2013)¹⁵. Voor deze landen kan dit een verklaring zijn voor de sterke afname van de ongekwalificeerde uitstroom.

Een andere internationale verklaring voor een hoge mate van ongekwalificeerde uitstroom zoekt men in het feit dat sommige regio's eerder afgelegen zijn, waardoor jongeren van huis weg moeten om een bepaalde richting te kunnen volgen. Hierdoor verhoogt de kans dat jongeren zich niet inschrijven of kunnen inschrijven voor de richting van hun keuze, met demotivatie en eventueel vroegtijdig schoolverlaten als gevolg.

Verder liggen de Europese aanbevelingen voor het reduceren van ongekwalificeerde uitstroom in hoofdzaak bij het streven naar een zo hoog mogelijke kleuterparticipatie (met een bijzonder focus op het verbeteren van de participatiegraad bij minderheidsgroepen en nieuwe migranten), aandacht voor ononderbroken leerloopbanen voor leerlingen (faalervaringen en vervreemding van onderwijs kunnen al wortels hebben vroeg in de onderwijsloopbaan), inzetten op warme overdracht tussen de verschillende stadia in de onderwijsloopbaan, het aanbieden van onderwijs op maat en beleidsmatig inzetten op systematisch 'evidence-based' schoolbeleid. Dit zijn slechts enkele van de factoren die ongekwalificeerde uitstroom beïnvloeden¹⁶. Dit zijn ook de aanbevelingen van Vlaanderen in de conceptnota 'Samen tegen Schooluitval'¹⁷.

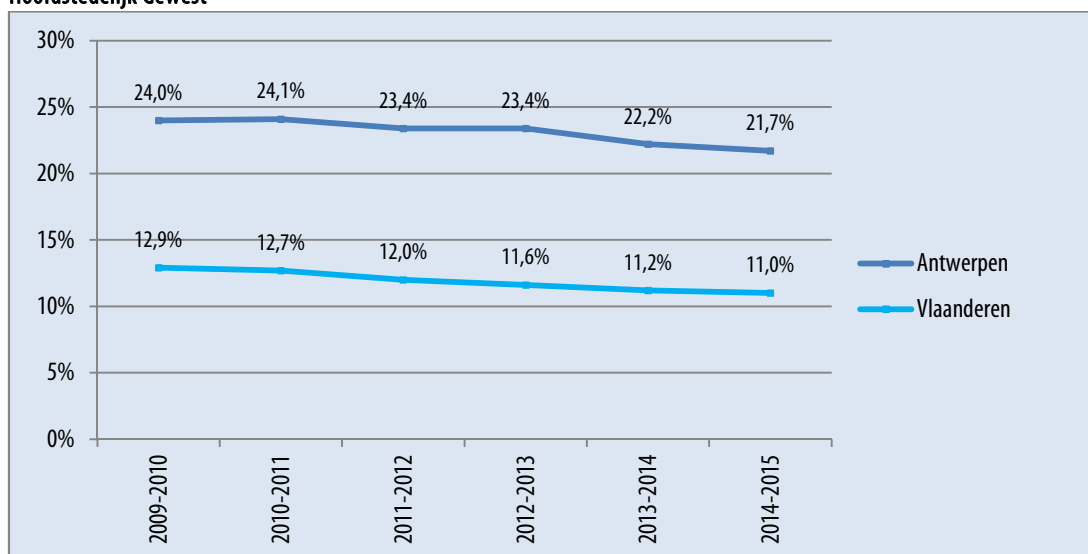
¹⁴ http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/policy/strategic-framework/doc/esl-group-report_en.pdf

¹⁵ http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics#Youth_unemployment_trends

¹⁶ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52011DC0018>

¹⁷ <https://docs.vlaamsparlement.be/docs/stukken/2015-2016/g620-1.pdf>

Figuur 2: Evolutie van de ongekwalificeerde uitstroom in Antwerpen in vergelijking met Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest¹⁸

In figuur 2 zien we dat de ongekwalificeerde uitstroom in Antwerpen daalt. Vijf schooljaren geleden verliet bijna een kwart van de Antwerpse leerlingen het secundair onderwijs zonder diploma. In het schooljaar 2014-2015 waren dit er nog 21,7%. We naderen de grens van 20%. Echter, Antwerpen scoort nog steeds bijna dubbel zo hoog als Vlaanderen (waarin de cijfers voor Antwerpen ook vervat zitten). De populatie in Antwerpen verschilt wel sterk van die van Vlaanderen, met veel meer leerlingen die in armoede leven, een andere thuistaal spreken en over een lager sociaal en cultureel kapitaal beschikken.

¹⁸ http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/Gemeenterapporten/vroegtijdig_schoolverlaten/2009-2014/VSV_Gemeenten_vp_2009-2014.pdf

4. Kleuterparticipatie (2013-2014)

Tijdens het schooljaar 2013-2014 maakte onderwijsbeleid en de studiedienst van de stad Antwerpen, samen met het Lokaal OverlegPlatform Basisonderwijs een eerste analyse in het kader van kleuterparticipatie. Dit gebeurde op basis van gegevens aangeleverd door Vlaanderen (Agentschap voor de Onderwijs Diensten of AgODi) vanuit Discimus. De bedoeling was het maken van een nulmeting om de evolutie te monitoren en beleidsacties af te stemmen op de bevindingen. Voor de daaropvolgende schooljaren hebben we de data echter niet meer ontvangen. Dat is jammer, aangezien het onmogelijk is om op basis van deze gegevens gerichte acties op lokaal niveau te ontwikkelen.

De ambities van Vlaanderen in de conceptnota 'Samen tegen Schooluitval' geven echter duidelijk aan dat er kort op de bal gespeeld moet worden. Dit impliceert het versterken van de lokale actoren om de specifieke lokale situatie aan te pakken. Vlaanderen geeft in de nota aan dat het een overkoepelend beleid wil voeren met voldoende ruimte voor de lokale actoren om hun eigen lokale actieplan uit te rollen en zo in te spelen op de lokale context die sterk kan verschillen. Om dit te kunnen realiseren is het cruciaal dat lokale overheden – volgens het Europese referentiekader– ook kunnen monitoren om op die manier de knelpunten te detecteren. Het is daarom nodig bij Vlaanderen te blijven aandringen de lokale overheden de tools en nodige data in handen te geven om de gestelde opdracht uit te kunnen voeren.

Voor het in kaart brengen en monitoren van kleuterparticipatie zijn we genoodzaakt verouderde data te gebruiken. Pro forma geven we enkele vaststellingen weer voor het schooljaar 2013-2014. We hopen in de volgende onderwijsmonitors een update en een evolutie te kunnen schetsen.

Tabel 2: Gemiddelde aanwezigheidsgraad van Antwerpse kleuters naar geboortjaar

	2008 (3 ^{de} kleuterklas)	2009 (2 ^{de} kleuterklas)	2010 (1 ^{ste} kleuterklas)
September	88%	85%	81%
Oktober	86%	82%	79%
November	87%	83%	80%
December	87%	84%	81%
Januari	88%	84%	83%
Februari	75%	72%	70%
Maart	76%	74%	72%
April	75%	73%	73%
Mei	75%	73%	73%
Juni	74%	73%	72%

Tabel 2 geeft aan dat jongere kleuters vaker afwezig zijn dan oudere kleuters. In de eerste kleuterklas ligt de gemiddelde aanwezigheid van de kleuters dus lager dan in de derde kleuterklas.

Ook merken we een duidelijk verschil tussen het eerste semester en het tweede semester. In het tweede semester ligt de gemiddelde aanwezigheid ongeveer 10% lager dan in het eerste semester. Verder bleek uit de nulmeting dat des te ouder kleuters worden, des te hoger de gemiddelde aanwezigheid.

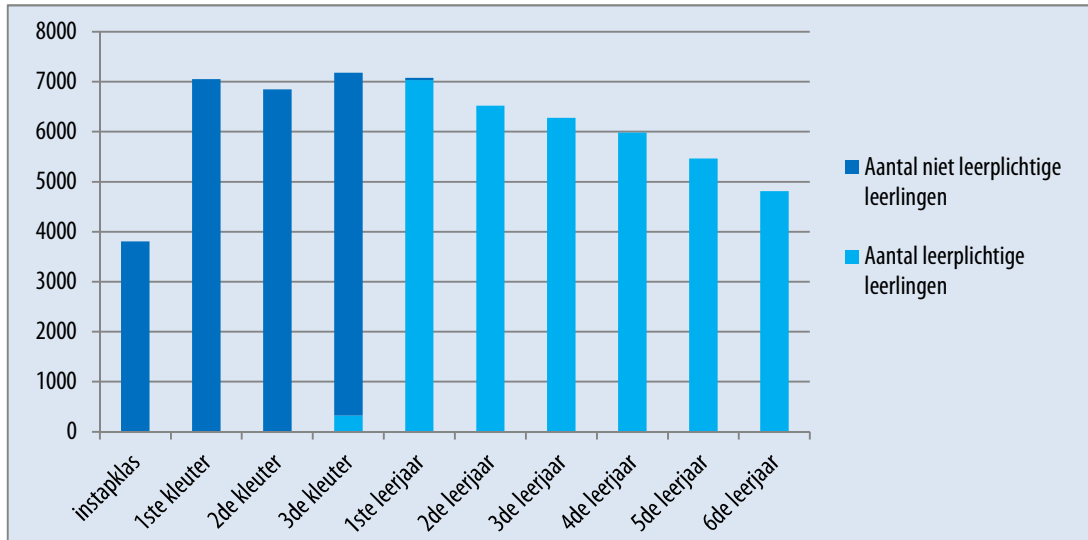
Tenslotte geven verschillende dagen ook bijzondere uitschieters met erg lage gemiddelde aanwezigheid. Voor 2010 waren dit:

- 14-16 oktober (Offerfeest),
- 30 april (voor verlengd weekend),
- 27 juni (laatste schooldag) en
- steeds op woensdagen.

5. Basisonderwijs (2015-2016)

In het schooljaar 2015-2016 waren er 61.014 leerlingen ingeschreven in het gewoon basisonderwijs. Dat zijn er 1.103 minder dan het schooljaar ervoor. Het gaat over 24.886 kleuters en 36.128 leerlingen in de lagere school.

Figuur 3: Aantal leerlingen in het gewoon basisonderwijs

Van de 61.014 leerlingen in het gewoon basisonderwijs waren er 36.411 leerplichtig. In de derde kleuterklas zijn er slechts 323 leerlingen leerplichtig van de 7.180 of 4,5%. Vorig jaar waren er nog 350 leerplichtige kleuters op 7020 kleuters of 5%. Ook vorig schooljaar was er al een daling ten opzichte van het schooljaar ervoor. Deze dalende trend is hoopvol. Dat wil zeggen dat er minder kleuters hun jaar overdoen (zie verder in figuur 3). In het eerste leerjaar zijn nagenoeg alle leerlingen leerplichtig, met uitzondering van 40 op de 7.075 leerlingen.

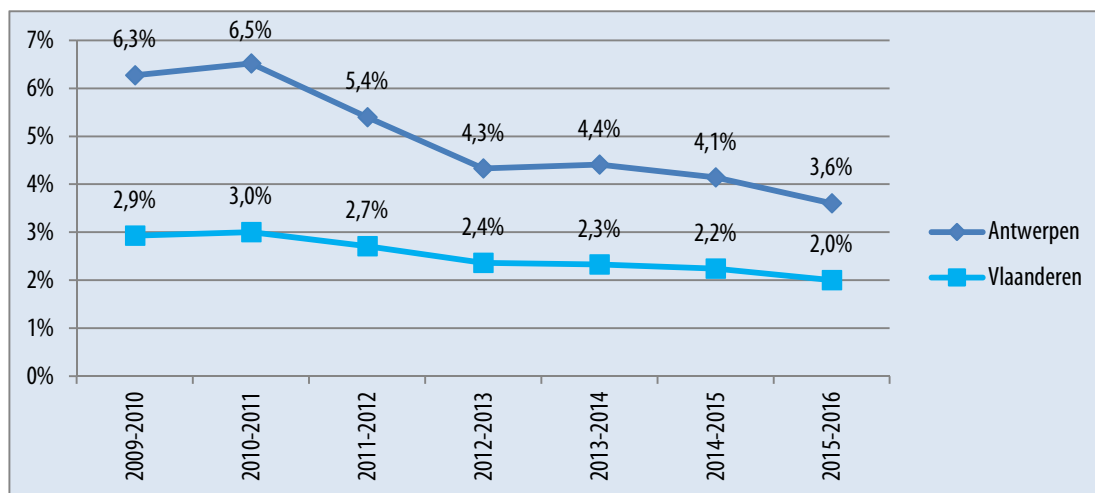
In het buitengewoon basisonderwijs zijn er in het schooljaar 2015-2016 2.410 leerlingen ingeschreven, waarvan 2.240 leerlingen leerplichtig zijn.

5.1 Schoolse vertraging en zittenblijven

In het basisonderwijs denkt men vaak nog niet aan de consequenties van zittenblijven op langere termijn. Leerlingen worden soms in de derde kleuterklas of in het eerste leerjaar tegengehouden omdat ze nog niet schoolrijp zijn of onvoldoende basisvaardigheden verworven hebben om de leerstof van een hoger jaar aan te kunnen.

Het onderzoek van Samen tot aan de Meet toonde echter aan dat zittenblijven in vele gevallen niet de beste manier is om met schoolse achterstand om te gaan¹⁹. Het vraagt echter van scholen wel het oprekken van de differentiatie die aangeboden wordt en het herdenken van de schoolstructuur en –cultuur. De diversiteit tussen leerlingen is immers groot en veel (extra) zorg is nodig om iedereen ‘over de meet’ te krijgen. Op lange termijn hebben leerlingen die zijn blijven zitten en/of schoolse vertraging hebben opgelopen, een sterk verhoogde kans om zonder diploma het secundair onderwijs te verlaten. Een jaartje herkleuteren (zeker voor leerlingen die geboren zijn in het begin van het schooljaar) is dus op langere termijn minder onschuldig dan op dat moment lijkt. Wanneer deze leerlingen in de loop van hun verdere schoolloopbaan opnieuw achterstand oplopen door bijvoorbeeld een verkeerde studiekeuze of familiale moeilijkheden, hinken deze leerlingen al twee jaar achterop. Tijdens de puberteit wordt dit leeftijdsverschil dan sterk voelbaar en kunnen jongeren hun band met de klas, met de school en met onderwijs verliezen.

Figuur 4: Evolutie in het percentage zittenblijvers in het lager onderwijs²⁰

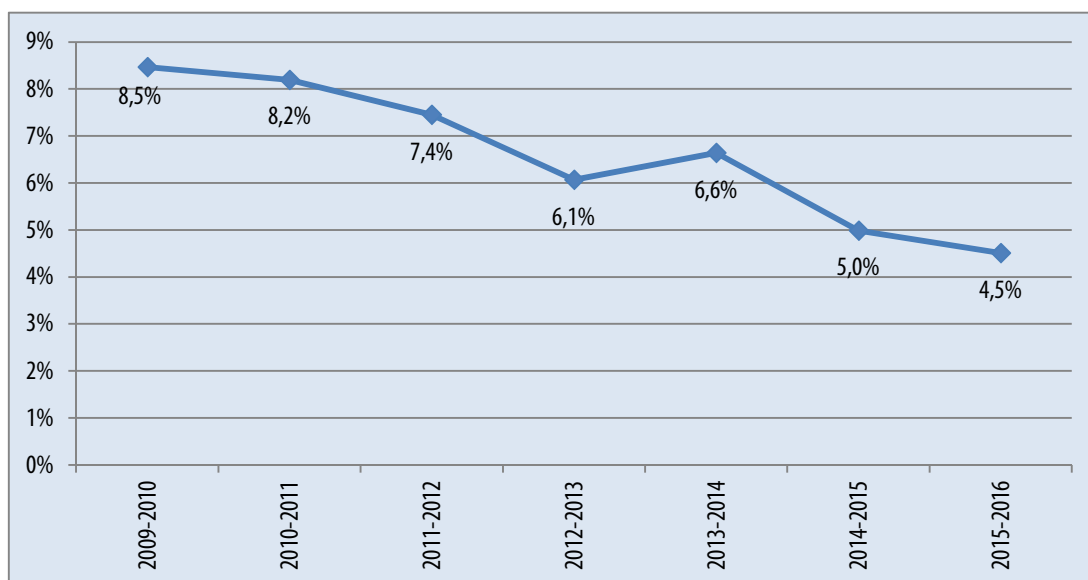
Het percentage leerlingen dat zijn jaar over doet in het lager onderwijs blijft dalen. Tussen 2010 en 2013 kenden we in Antwerpen een drastische daling van het percentage zittenblijvers. De jaren erna leek deze tendens te stagneren. Gelukkig merken we ook de laatste schooljaren nog een verdere daling van 4,1% zittenblijvers in het lager onderwijs naar 3,6% in het schooljaar 2015-2016.

¹⁹ Juchtmans, G., Belfi, B., De Fraine, B., Goos, M., Knipprath, H., Vandenbroucke, A. en Verbeeck, B., (2011). *Samen tot aan de meet. Alternatieven voor zittenblijven*. (Antwerpen/Apeldoorn: Garant).

²⁰ http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/2015-2016/rapporten/gemeenterapporten/Lager_Zittenblijven_Aantal_Proc_Geografie_HZ_Dexia_Geslacht_Leerjaar_15.pdf

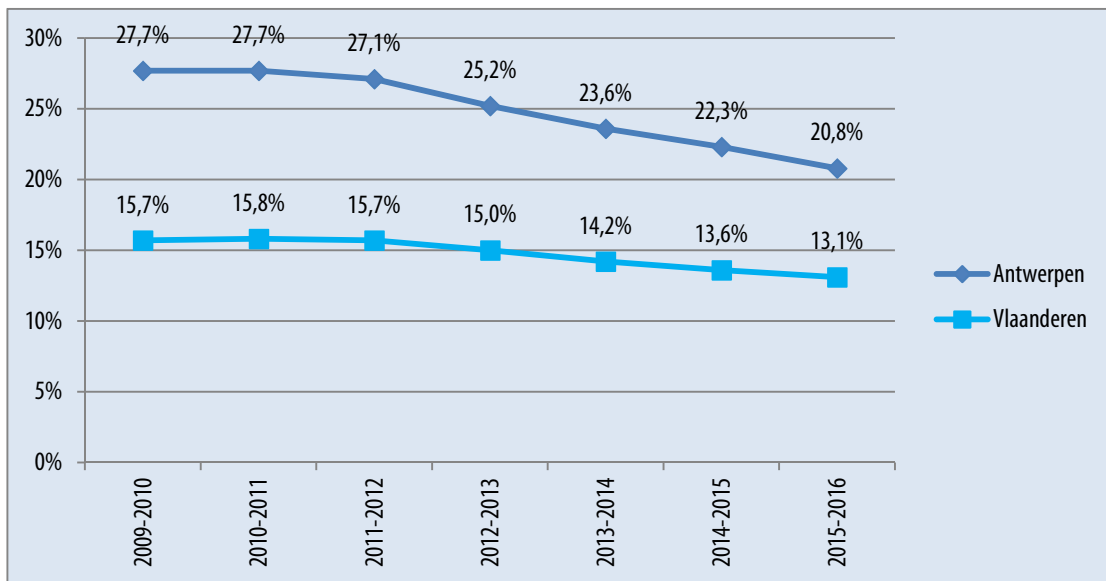
Op de website van het Vlaamse Ministerie voor Onderwijs en Vorming zijn er geen cijfers te vinden over het percentage leerlingen dat herkleutert. Wel weten we op basis van de gemeenterapporten hoeveel leerlingen er schoolse vertraging hebben in het eerste leerjaar. Hier gaat het echter zowel om kleuters die herkleuterden, als om leerlingen die hun eerste leerjaar over deden. De cijfers zijn voor Antwerpen wel ter beschikking via de studiedienst.

Figuur 5: Evolutie van het percentage kleuters dat zijn jaar overdoet in de 3de kleuterklas (ongeacht of ze leerplichtig zijn of niet) – stad Antwerpen

Ook het percentage kleuters uit de derde kleuterklas dat zijn jaar moet overdoen, blijft dalen. Terwijl in het schooljaar 2009-2010 nog 8,5% van de kleuters uit de derde kleuterklas 'niet schoolrijp' geacht werd, doet er in het schooljaar 2015-2016 nog slechts 4,5% van de kleuters uit de derde kleuterklas zijn laatste kleuterklas opnieuw. Het gaat hier in het schooljaar 2015-2016 om 323 kleuters die voor de tweede keer de derde kleuterklas doet (op 7.170 kleuters ingeschreven in de derde kleuterklas in Antwerpen).

Figuur 6: Evolutie van het percentage leerlingen met schoolse vertraging in het lager onderwijs²¹

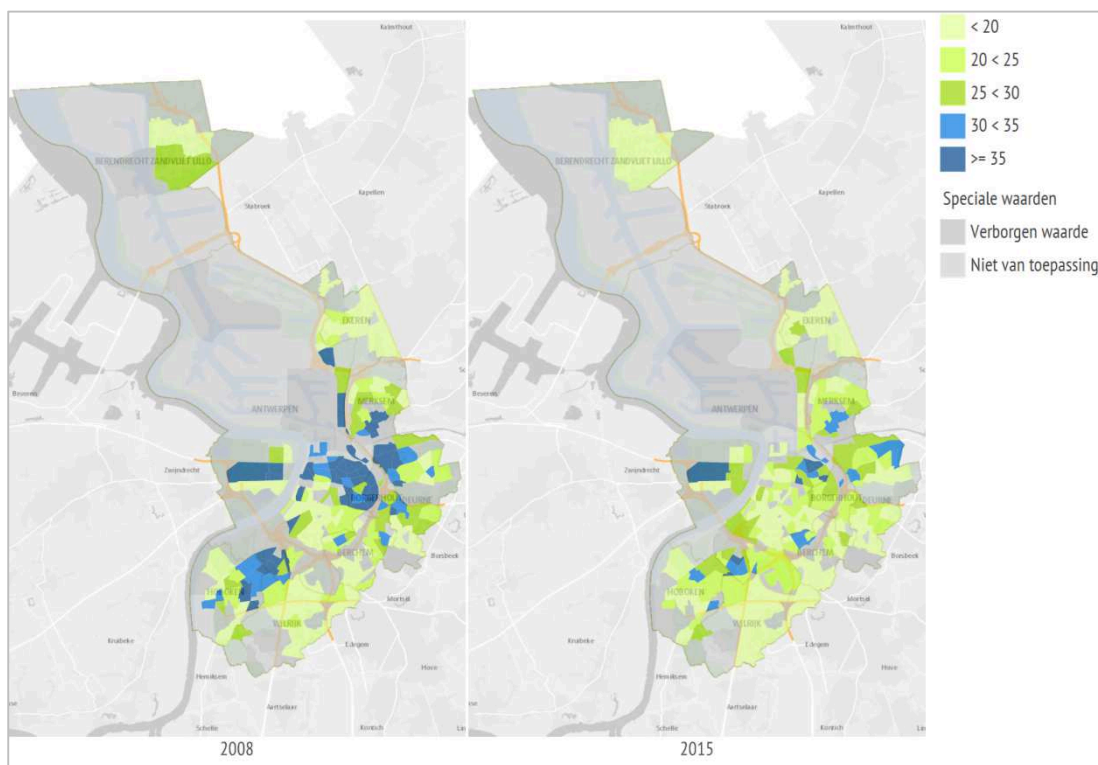

Deze tendens laat zich ook voelen in de gemiddelde cijfers van schoolse vertraging. Des te minder kinderen het advies tot zittenblijven krijgen, des te minder leerlingen er ook met schoolse vertraging zullen zijn. Ook hier blijft de lijn dalen en kloppen we in het schooljaar 2015-2016 af met 20,8% leerlingen die één of meer jaren schoolse vertraging hebben. In Vlaanderen daalt dit percentage ook, maar minder opvallend dan in Antwerpen. Zeker aangezien de Antwerpse cijfers ook vervat zitten in de Vlaamse gemiddelden.

De schoolse vertraging in Antwerpen is ook niet gelijk verdeeld over de verschillende wijken. Figuur 7 toont deze verschillen aan (gebaseerd op de woonplaats van de leerling) en maakt tegelijk ook de evolutie doorheen de jaren duidelijk. Inzetten op de wijken waar deze concentratie nog ver boven het gemiddelde reikt, is aan de orde.

²¹ http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/2015-2016/rapporten/gemeenterapporten/Lager_Schoolsevorderingen_Proc_Geografie_HZ_Dexia_Geslacht_Leerjaar_15.pdf

Figuur 7: Verdeling schoolse vertraging in het lager onderwijs over de Antwerpse buurten en vergelijking 2008-2015

Tegenover 2008 is er een duidelijk verschil in Antwerpen merkbaar. Terwijl er in 2008 nog duidelijk grote zones waren met een hoge mate van leerlingen met schoolse vertraging, zijn die voor het schooljaar 2015-2016 gereduceerd tot enkele wijken. Op dit moment is het nodig om de aandacht te richten op Antwerpen-Kiel. Dat gebeurt met de Antwerp Children's Zone (zie verder onder 'Aanpak en beleidsaanbevelingen'). Ook delen van Oud-Borgerhout, Antwerpen Noord (buurten Dam, Amandus-Atheneum en Stuivenberg), Deurne Noord en Linkeroever vragen nog gerichte acties.

5.2 Ongewettigde afwezigheden

Spijbelen in het lager onderwijs en het kleuteronderwijs benoemen we eerder als “problematieke afwezigheden”, omdat het in hoofdzaak een beslissing van de ouders is. Hierin verschilt spijbelgedrag in het basisonderwijs met dat in het secundair onderwijs, waar de keuze van de leerling een veel grotere rol speelt. De aanpak van spijbelen zal dan ook verschillen naarmate de leeftijd van de leerlingen toeneemt. Ook de hypothesen van spijbelgedrag verschillen bijgevolg per onderwijsniveau.

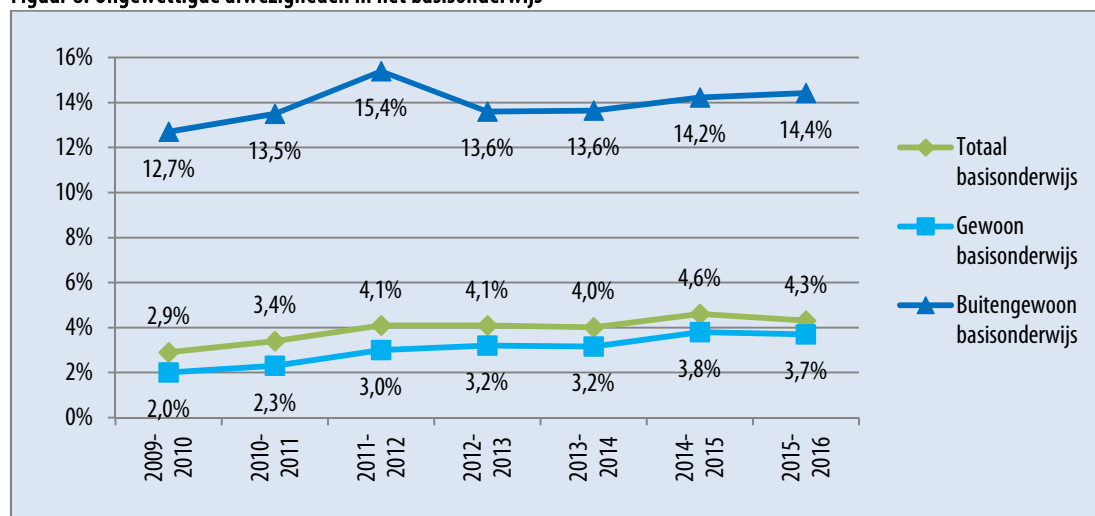
5.2.1 Stagning van ongewettigde afwezigheden

In het basisonderwijs zijn er voor schooljaar 2015-2016 in het totaal 1.666 leerlingen met 10 halve dagen of meer ongewettigde afwezigheden. Dit op een totaal van 38.651 leerplichtige leerlingen geeft 4,3% van alle leerlingen in het basisonderwijs (gewoon en buitengewoon onderwijs). Dit is sinds het schooljaar ervoor een stagnering, aangezien de lichte daling van 0,3% niet significant is. Dat wil zeggen dat de kleine veranderingen ook aan het toeval te wijten kunnen zijn.

Bekijken we alleen het gewoon basisonderwijs, dan zijn er 1.343 leerlingen 10 of meer halve dagen ongewettigd afwezig geweest of 3,7%.

Het percentage leerlingen met 10 of meer halve dagen ongewettigde afwezigheid in het buitengewoon basisonderwijs ligt dus met 14,4% hoger. Dit aandeel blijft nagenoeg op hetzelfde niveau de laatste jaren²².

Figuur 8: Ongewettigde afwezigheden in het basisonderwijs

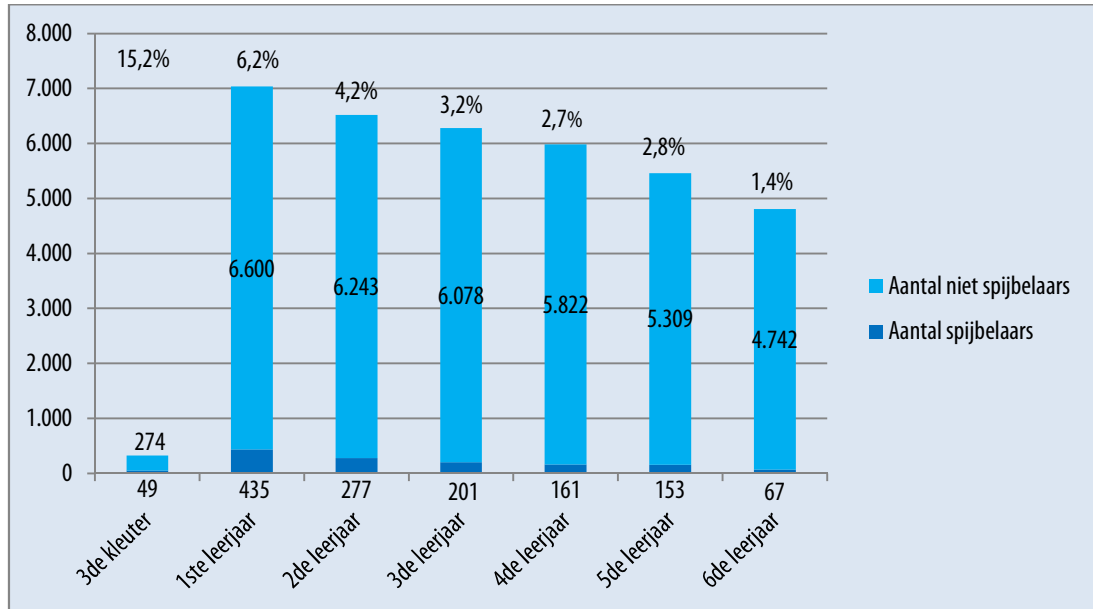

²² In het buitengewoon onderwijs lijkt dit hoge percentage vooral voor rekening van het basisaanbod te vallen. De cijfers kunnen voor het schooljaar 2015-2016 echter niet nauwkeurig berekend worden, aangezien het hier gaat om een overgangsjaar waarbij type 1 en type 8 ondergebracht werden onder het basisaanbod.

5.2.2 Minder ongewettigde afwezigheden naarmate leerlingen ouder worden

In figuur 9 stellen we vast dat het aandeel leerlingen dat 'problematisch afwezig' is, daalt naarmate leerlingen in het gewoon basisonderwijs ouder worden (percentages weergegeven boven de balk, absolute aantallen donker blauw).

Figuur 9: Aantal en percentage leerlingen (tov leerplichtige leerlingen binnen dat leerjaar) met problematische afwezigheid in het gewoon basisonderwijs

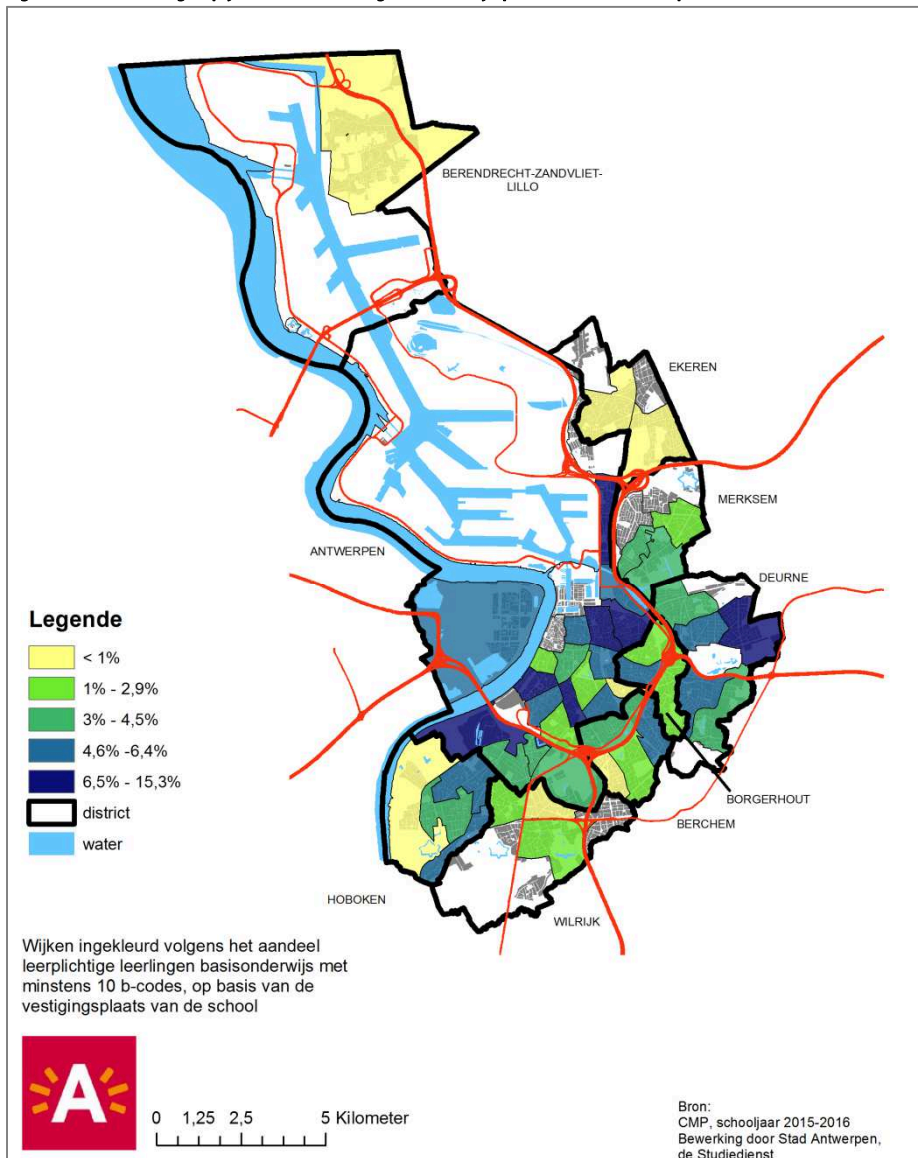

Van alle leerplichtige leerlingen in het eerste leerjaar waren er 6,2% tijdens het schooljaar 2015-2016 problematisch afwezig (10 of meer halve dagen). Voor het tweede leerjaar waren er dit 4,2%, enzovoort. Voor de derde kleuterklas telden we 15,2% problematisch afwezige leerlingen. Het gaat hier echter om een aanzienlijk kleiner aantal leerplichtige leerlingen. Vooral in de eerste jaren van de lagere school zijn dus meer leerlingen ongewettigd afwezig. Binnen de groep van 'spijbelaars' in de lagere school en de derde kleuterklas (1.343 leerlingen), zit maar liefst om 32,4% van de spijbelaars in het eerste leerjaar en 20,6% in het tweede leerjaar. Zij maken samen al 53% uit van het totaal aantal leerlingen met 10 of meer halve dagen ongewettigde afwezigheid, terwijl ze maar 37,2% uitmaken van de totale groep leerplichtige leerlingen in het basisonderwijs.

5.2.3 Meer ongewettigde afwezigheden in bepaalde wijken

Tenslotte kunnen we sterke wijkgebonden verschillen vaststellen in het percentage spijbelaars. Figuur 10 toont een kaart van Antwerpen waarop het percentage leerlingen met meer dan 10 B-codes per wijk ingekleurd staat (op basis van de vestigingsplaats van de school).

Figuur 10: Percentage spijbelaars in het lager onderwijs per buurt in Antwerpen

De kaart vertoont sterke gelijkenissen met die van zittenblijven. Ook delen van Deurne Noord, Oud-Borgerhout en het Kiel tellen een hoog percentage spijbelaars, maar ook de Luchtbal en enkele buurten in Antwerpen Centrum hebben hoge cijfers. Een buurtgebonden aanpak is ook in dit opzicht belangrijk om het aandeel spijbelaars te reduceren.

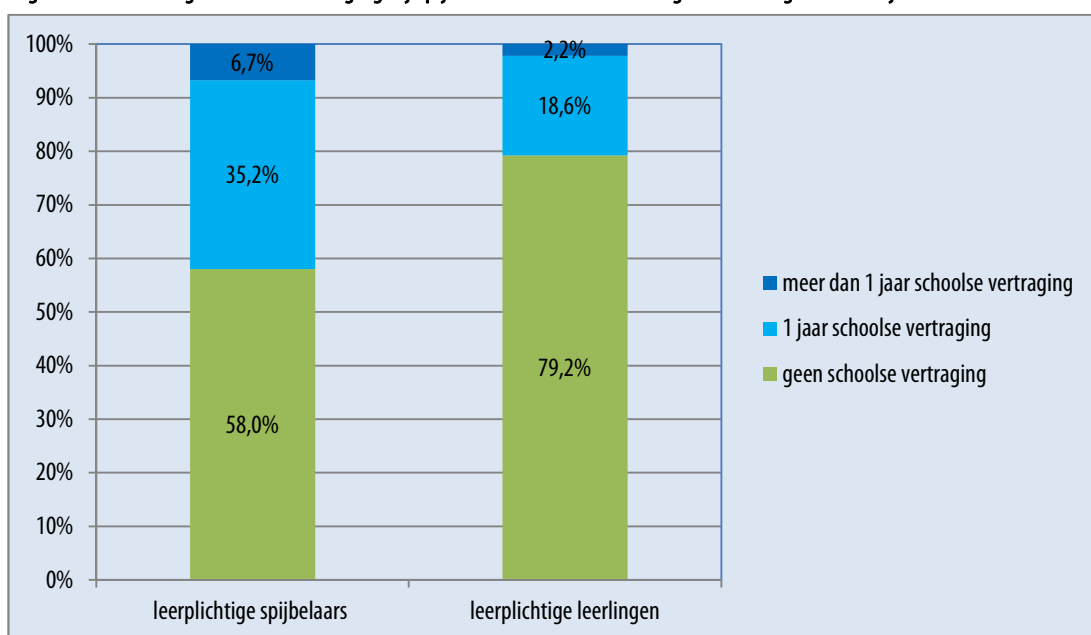
In het basisonderwijs zijn er 40 scholen van de 199 scholen die geen zittenblijvers hebben. Dit aandeel is groter dan in het secundair onderwijs (zie verder onder 5.2.4). Bij 60% van de scholen met spijbelaars bedraagt het aandeel spijbelaars minder dan 5%. Daartegenover zijn er 18 scholen met meer dan 10% spijbelaars. De 10 scholen met het hoogste aandeel spijbelaars vertegenwoordigen 18% van het totaal aantal spijbelaars.

Dezelfde conclusie geldt voor het aantal b-codes. Over het algemeen is er een positief verband tussen het aantal spijbelaars en het aantal b-codes, maar er zijn ook uitschieters. Zo zijn er een viertal scholen met een laag aandeel spijbelaars maar met relatief veel b-codes: het gaat om scholen die kampen met enkele hardnekkige spijbelaars (spijbelaars die veel halve dagen ongewettigd afwezig zijn geweest).

5.3 Relatie tussen ongewettigde afwezigheid en schoolse vertraging

Traditioneel wordt een verband vastgesteld tussen schoolse vertraging en spijbelgedrag. In Samen tot aan de Meet werd een omgekeerd verband gevonden voor lager onderwijs en secundair onderwijs. In het lager onderwijs kunnen we vermoeden dat ernstige ongewettigde afwezigheid op school leidt tot schoolse achterstand en bijgevolg de kans op zittenblijven verhoogt. Net daarom is het belangrijk om ook in het basisonderwijs in te zetten op een zo hoog mogelijke kleuterparticipatie en aanwezigheid van leerplichtige leerlingen op school. In het secundair onderwijs is de kans groter dat de schoolse vertraging eerder een verhoogde kans geeft op vervreemding van de klas, doordat jongeren ouder zijn dan hun leeftijdsgenoten. Deze vervreemding zou een aanleiding tot spijbelen kunnen zijn (zie verder).

Figuur 11: Percentage schoolse vertraging bij spijbelaars versus alle leerlingen in het lager onderwijs

Voor het lager onderwijs toont figuur 11 inderdaad een hoger percentage leerlingen met schoolse vertraging bij de leerlingen die problematisch afwezig zijn. 6,7% van de spijbelaars in het basisonderwijs heeft meer dan 1 jaar schoolse vertraging, terwijl in de totale populatie van leerlingen in het basisonderwijs maar 2,2% van de leerlingen meer dan 1 jaar schools vertraagd is. Tellen we alle schoolse vertraging op, dan stellen we vast dat bijna 42% van de leerlingen die ongewettigd afwezig zijn (10 of meer halve dagen) in het basisonderwijs schoolse vertraging heeft, terwijl dit percentage de helft is bij alle leerplichtige leerlingen (20,8%).

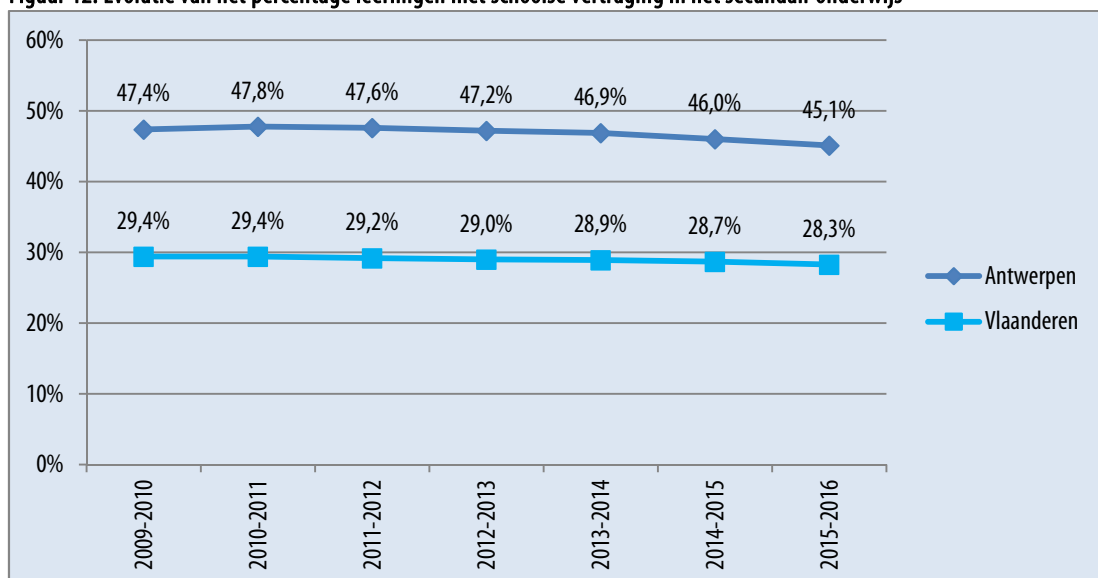
6. Het secundair onderwijs (2015-2016)

In het secundair onderwijs tellen we in het schooljaar 2015-2016 36.873 leerlingen, waarvan er 33.013 in het gewoon voltijds onderwijs zitten. Van al deze leerlingen zijn er 24.196 leerplichtig of 65,6%. Dat betekent dat één derde van de leerlingen in het secundair onderwijs meerderjarig is. Het is belangrijk om ook voor deze leerlingen het spijbelgedrag in kaart te brengen.

6.1 Zittenblijven en schoolse vertraging

In het secundair onderwijs is de schoolse vertraging al sterk gecumuleerd. Hoewel uit figuur 12 blijkt dat ook in het secundair onderwijs de schoolse vertraging traag maar zeker daalt, hebben jongeren in onderwijsvormen als TSO en vooral BSO nog een erg grote achterstand (zie tabel 3) wat een effect heeft op spijbelgedrag en ongekwalificeerde uitstroom.

Figuur 12: Evolutie van het percentage leerlingen met schoolse vertraging in het secundair onderwijs²³

In Antwerpen hebben nog steeds 45,1% van de jongeren in het secundair onderwijs ergens in hun schoolloopbaan schoolse vertraging opgelopen. Vaak gaat het hier om meer dan één schooljaar. Dit betekent een enorme kost voor ons onderwijs en onze samenleving. Leerlingen die langer over hun schoolloopbaan doen vragen een grotere investering van de maatschappij. Daarenboven komen ze pas later op de arbeidsmarkt terecht, waar ze als deel van de actieve bevolking een steentje kunnen bijdragen. Ook het percentage zittenblijvers in het secundair onderwijs in Antwerpen kon de laatste vijf schooljaren gereduceerd worden van 10% naar 7,5%. Echter, in het secundair onderwijs is zittenblijven niet het enige fenomeen dat een impact heeft op de onderwijsloopbaan van leerlingen. Ook het veranderen van studierichting, van onderwijsvorm en hiermee eventueel gepaard, het veranderen van school, heeft een erg negatieve invloed op gekwalificeerde

²³ http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/2015-2016/rapporten/gemeenterapporten/Secundair_Schoolsevorderingen_Aantal_Geografie_HZ_Dexia_Geslacht_Graad_Leerjaar_Vorm_15.pdf

uitstroom²⁴. Deze cijfers kunnen we voorlopig echter nog niet analyseren. We beschikken immers niet over gegevens met betrekking tot attestering en leerlingenstromen die aan Vlaanderen gevraagd zijn.

Tabel 3: Percentage leerlingen met schoolse vertraging in Antwerpen en Vlaanderen naar onderwijsvorm (2015-2016)

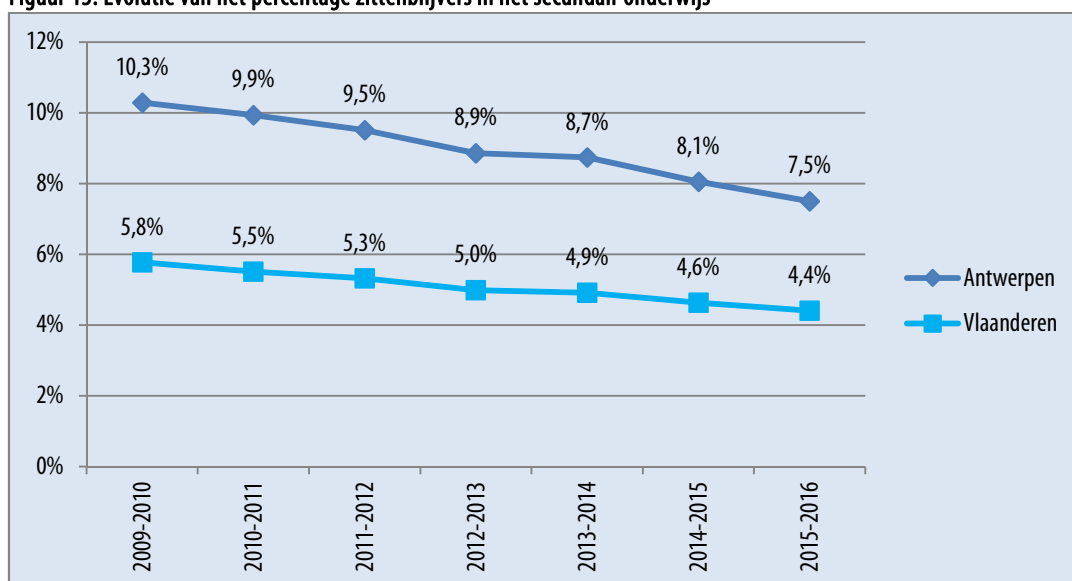
	Antwerpen			Vlaanderen		
	Geen vertraging	1 jaar vertraging	2 of meer jaar vertraging	Geen vertraging	1 jaar vertraging	2 of meer jaar vertraging
Eerste graad	66,7%	28,7%	4,6%	78,7%	19,1%	2,2%
Tweede graad						
ASO	76,6%	18,4%	5%	88,9%	9,4%	1,7%
BSO	28%	50,6%	21,4%	41,2%	46%	12,8%
KSO	59,8%	33,2%	7,1%	60,5%	29,9%	9,6%
TSO	43,4%	37,9%	18,7%	66,3%	26,4%	7,3%
Derde graad						
ASO	71,9%	22,1%	6%	86,3%	11,6%	2,1%
BSO	22,1%	45,2%	32,7%	38,1%	43,5%	18,4%
KSO	51,6%	35,1%	13,3%	55,4%	31,4%	13,2%
TSO	35,7%	37,8%	26,5%	60,2%	28,8%	11%
Totaal SO	55%	32,2%	12,8%	71,7%	22,5%	5,8%

In sommige onderwijsvormen is de problematiek sterk voelbaar. Zo hebben er maar liefst 78% van de leerlingen in de derde graad BSO in Antwerpen al vertraging opgelopen. Bijna één op drie van de jongeren in deze onderwijsvorm hebben twee of meer jaar schoolse vertraging. Ook in het TSO zien we vergelijkbare cijfers. In de derde graad TSO hebben nog steeds iets minder dan 2/3de schoolse vertraging, waarvan iets meer dan een kwart meer dan twee jaar. Hier verschilt Antwerpen ook sterk met het Vlaamse gemiddelde. Deze jongeren hebben allicht al een moeilijk onderwijsparcours achter de rug. Ze zitten niet meer op leeftijd, maar de kans is ook groot dat ze al één of meer keer van studierichting, van onderwijsvorm en/of van school veranderden. Dit soort onderwijsloopbanen geven een sterk verhoogde kans op spijbelen en uiteindelijk ook op ongekwalificeerde uitstroom.

Via de cijfers van het Vlaams Ministerie van Onderwijs & Vorming kunnen we een weergave geven van het percentage zittenblijvers in het secundair onderwijs (figuur 13). We stellen vast dat ook het percentage zittenblijvers in het secundair onderwijs jaar na jaar sterk daalt. Zoals gezegd, wordt hiermee slechts een deel van de problematiek belicht. We ontvangen van Vlaanderen geen cijfers met betrekking tot attestering, waardoor het mechanisme van de waterval niet geanalyseerd kan worden. Ook hebben we geen gegevens over de volledige leerloopbanen van jongeren, waardoor verbanden tussen de verschillende indicatoren (attesten, zittenblijven, spijbelen, . . .) niet onderzocht kunnen worden.

²⁴ Franck & Huybrechts (2013). Samen tot aan de Meet: Alternatieven voor zittenblijven. Inspiratieboek 2. Garant: Antwerpen/Apeldoorn.

Figuur 13: Evolutie van het percentage zittenblijvers in het secundair onderwijs²⁵

Figuur 14 zet ook voor het secundair onderwijs de schoolse vertraging uit op de kaart van Antwerpen (op basis van de woonplaats van de leerling).

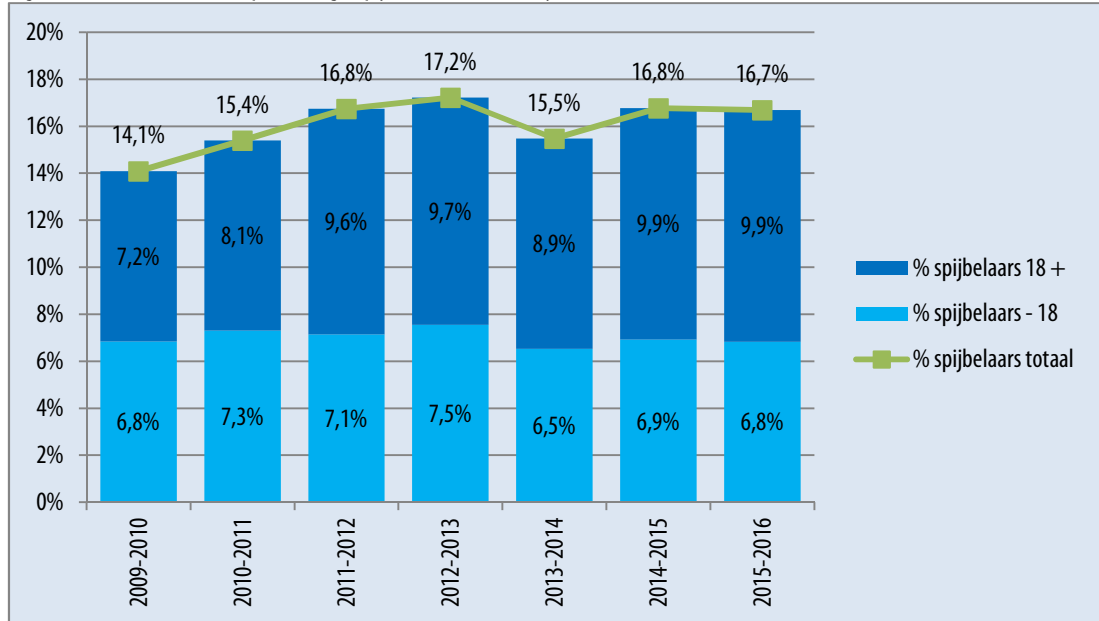
²⁵ http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/2015-2016/rapporten/gemeenterapporten/Secundair_Zittenblijven_Aantal_Proc_Geografie_HZ_Dexia_Geslacht_Graad_Leerjaar_Vorm_15.pdf

6.2 Spijbelen

6.2.1 Stagning van het gemiddeld spijbelgedrag

De volgende figuur toont de evolutie in het percentage spijbelende leerlingen in het totale secundaire onderwijs (gewoon voltijds secundair onderwijs, deeltijds beroepsonderwijs en buitengewoon secundair onderwijs). De groene lijn geeft de evolutie aan. Verder wordt het percentage spijbelaars onderverdeeld in het aandeel meerderjarigen en leerplichtige leerlingen.

Figuur 15: Evolutie van het percentage spijbelaars naar leeftijd (-18 en 18+)

We stellen ten opzichte van vorig schooljaar geen evolutie vast in het spijbelgedrag van jongeren in het secundair onderwijs. Vorig schooljaar steeg het percentage nog na een knik in de trendlijn tijdens het schooljaar 2013-2014. Ook voor de opdeling van -18-jarigen en +18-jarigen zien we geen evolutie. Binnen de 17% spijbelende leerlingen zijn er 10% meerderjarig en bijna 7% leerplichtig, net zoals vorig jaar.

Op een totaal van 36.873 leerlingen in het Antwerpse secundair onderwijs zijn er 6.152 spijbelaars (leerlingen die minstens 10 B-codes tellen of met andere woorden 10 of meer halve dagen ongewettigd afwezig geweest zijn). Vorig jaar lag dit cijfer met slechts 5 spijbelaars hoger op 6.157. Het schooljaar 2015-2016 ging het om 2.520 leerplichtige spijbelaars en 3.633 meerderjarige spijbelaars.

Van alle spijbelaars tijdens het schooljaar 2015-2016 zijn er 41% leerplichtig en 59% meerderjarig. Het aandeel meerderjarige spijbelaars over de jaren heen is steeds groter dan het aandeel leerplichtige spijbelaars. Dit is een erg belangrijk fenomeen omdat een aanzienlijk deel, ruim één derde (34,4%), van de totale leerlingenpopulatie binnen het secundair onderwijs meerderjarig is.

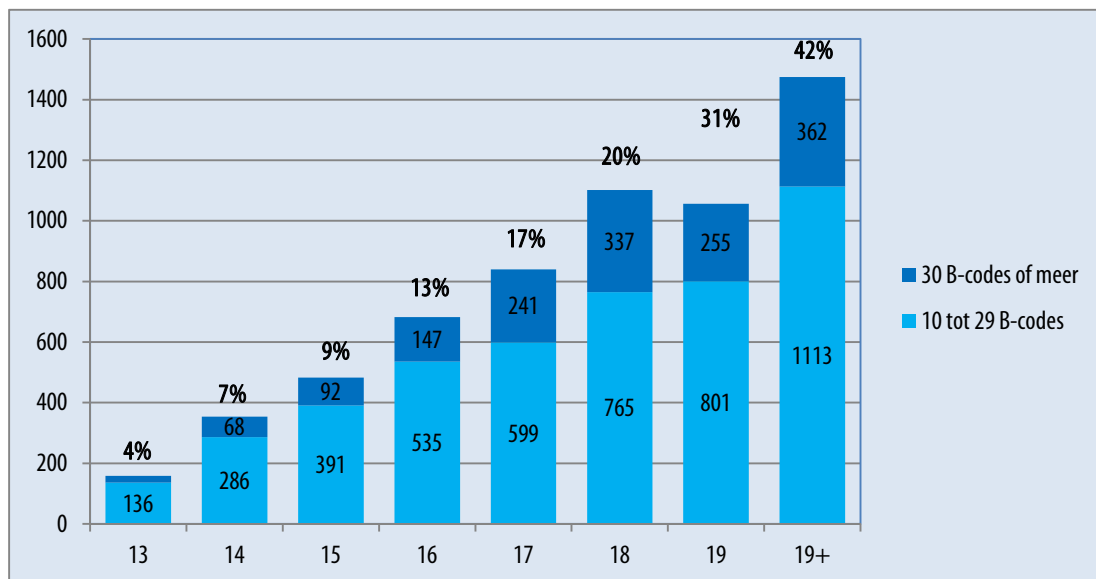
De index van het percentage meerderjarige spijbelaars is ook fors gestegen. De index zit nu op 143,3 tegenover het referentiejaar 2007-2008 (index = 100), terwijl de index van het aandeel meerderjarige leerlingen in het secundair onderwijs in het schooljaar 2015-2016 slechts 103,7 punten telt (vorig schooljaar nog 104,5). Dit leert ons dat het aandeel meerderjarige spijbelaars disproportioneel gestegen is.

Samenvattend geldt dus dat hoe ouder leerlingen zijn in het secundair onderwijs, des te meer spijbelgedrag we vaststellen. We zien meer spijbelende leerlingen bij de meerderjarige leerlingen. Een belangrijke noot hierbij is dat alleen de leerlingendossiers van leerplichtige spijbelaars aan AgODi worden doorgegeven.

6.2.2 Spijbelgedrag is leeftijdsgebonden: hoe ouder, hoe vaker leerlingen spijbelen

Spijbelgedrag is dus leeftijdsgevoelig. Dat blijkt nog meer uit de volgende figuur waar we de leeftijden meer uit elkaar halen. Des te ouder leerlingen in het secundair onderwijs zijn, des te hoger het percentage binnen die leeftijdsgroep met 10 of meer B-codes of halve dagen ongewettigde afwezigheid. Van de leerlingen die ouder zijn dan 19 jaar spijbelt maar liefst 42%. In het secundair onderwijs neemt spijbelgedrag toe naarmate leerlingen ouder zijn, terwijl dit in het basisonderwijs afneemt naarmate leerlingen ouder worden. Dit toont inderdaad aan dat afwezigheden in het basisonderwijs en het secundair onderwijs een andere oorzaak of aanleiding hebben, en dus beleidsmatig ook een andere aanpak vragen.

Figuur 16: Percentage spijbelaars en aantal spijbelaars volgens aantal B-codes, opgedeeld naar leeftijd

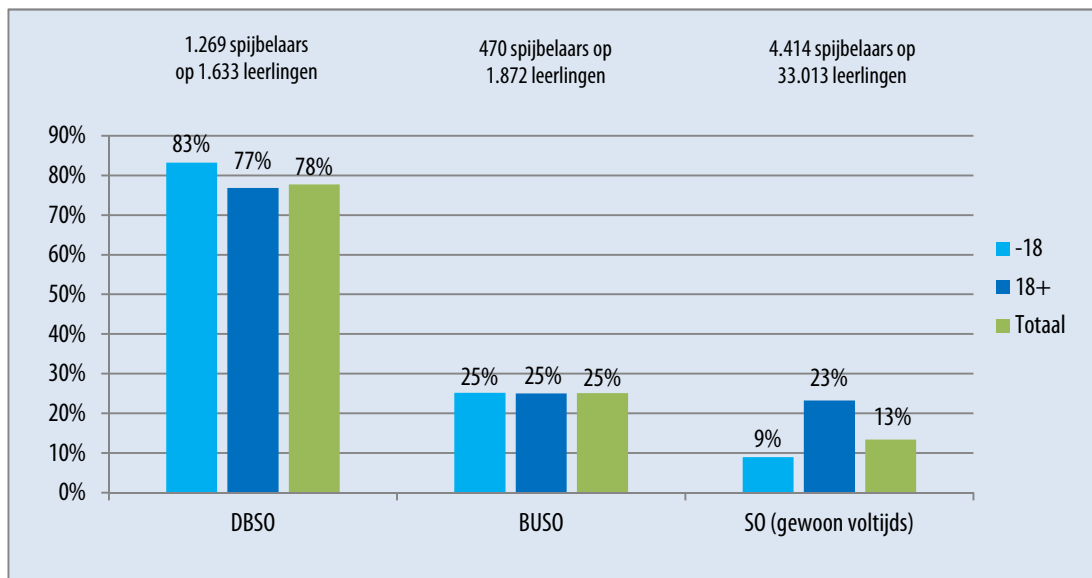
Naast het percentage leerlingen met spijbelgedrag, maakt bovenstaande figuur ook een onderscheid naar de ernst van het spijbelgedrag. In het schooljaar 2015-2016 rapporteerde Vlaanderen nog het spijbelgedrag vanaf 30 halve dagen ongewettigde afwezigheid. Antwerpen doet dit vanaf 10 halve dagen. Zo kunnen we voor Antwerpen een onderscheid maken tussen leerlingen die af en toe spijbelen versus problematische spijbelaars die doorheen het schooljaar echt frequent afwezig zijn. Vroege registratie is uiterst belangrijk om maatregelen te kunnen treffen en ernstiger spijbelgedrag te voorkomen.

Bekijken we de ernst van het spijbelgedrag binnen elke leeftijd, dan stellen we vast dat de 17- en 18-jarige spijbelaars het vaakst ernstig spijbelgedrag vertonen (of 30 of meer B-codes hebben). Van de 17-jarige spijbelaars hebben 29% 30 of meer B-codes. Bij de 18-jarigen ligt dit percentage op 31%. Bij jongere spijbelaars en oudere spijbelaars ligt dit percentage lager, namelijk tussen 19% voor 14- en 15-jarigen en 24% 19-jarigen en ouder.

6.2.3 Grote verschillen naar onderwijsvorm

In bovenstaande analyses maakten we nog geen onderscheid naar onderwijsvorm. Uit vorige spijbelrapporten weten we dat er bijvoorbeeld in het deeltijds beroepsonderwijs (DBSO) veel meer spijbelaars zijn dan in andere onderwijsvormen.

Figuur 17: Aantal en percentage spijbelaars naar type onderwijs, verdeeld volgens leeftijd

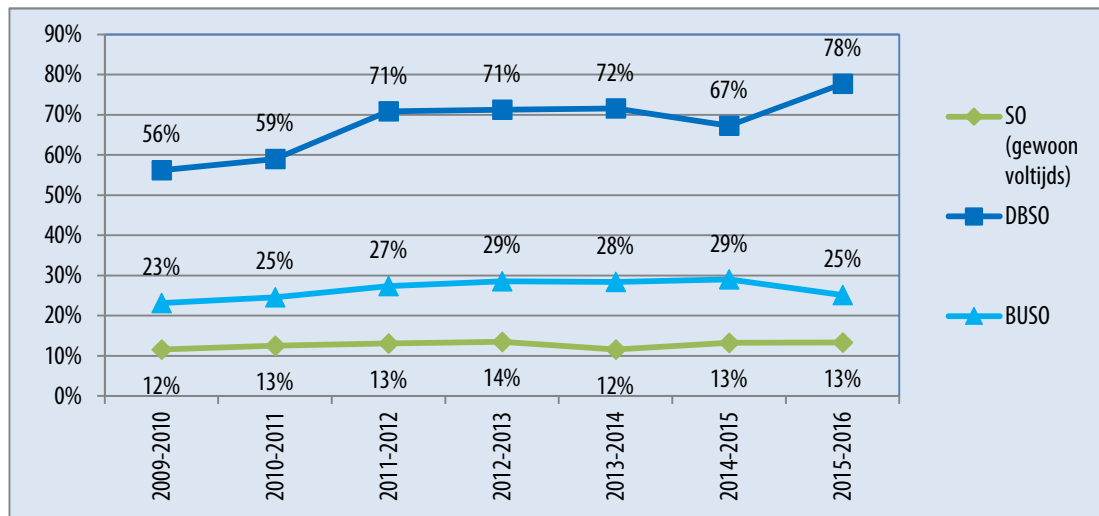

Figuur 17 toont aan dat in het gewoon voltijds secundair onderwijs de meerderjarige leerlingen veel vaker spijbelgedrag vertonen dan leerplichtige leerlingen. De meeste leerlingen secundair onderwijs zitten ook in het gewoon voltijds onderwijs. Hier spijbelen 4.414 leerlingen op 33.013. Dit is een gemiddelde van 13%. Van de meerderjarige leerlingen in het gewoon voltijds secundair onderwijs spijbelen er 2.366 op een totaal van 10.173. Dit is met 23% veel meer dan de spijbelende leerplichtige leerlingen (9%).

Het DBSO valt op door haar zeer hoge procentuele cijfers. Maar liefst 78% van de jongeren in het DBSO is meer dan 10 halve dagen ongewettigd afwezig. Figuur 16 geeft aan dat dit een stijging is van 11% ten opzichte van vorig jaar. Het DBSO valt verder ook op doordat in dit type onderwijs een groter percentage van de leerplichtige leerlingen spijbelt dan de meerderjarigen. De leerplichtige leerlingen zijn echter maar met 266 of 13,8% van de populatie in het DBSO (zie verder tabel 4.)

Figuur 18 geeft de evolutie weer van het percentage spijbelaars.

Figuur 18: Evolutie van het percentage spijbelaars per type onderwijs

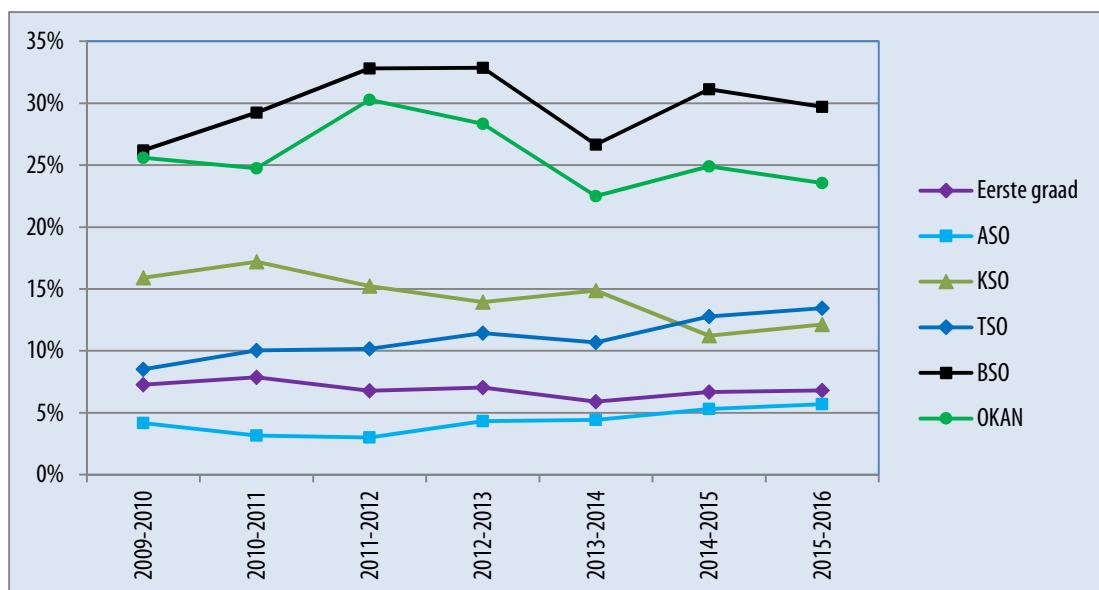

Er is een sterke en significante stijging van het percentage spijbelaars in het DBSO (van 67% vorig jaar naar 78% in het schooljaar 2015-2016). De procentuele stijging geldt zowel voor de leerplichtige leerlingen als voor de meerderjarige leerlingen.

Het buitengewoon secundair onderwijs laat dan weer een daling optekenen van 29% naar 25%. Deze daling is volledig te wijten aan de daling van het aandeel bij de leerplichtige spijbelaars. Bij de meerderjarige spijbelaars blijft het aandeel rond de 25% hangen.

Figuur 19 maakt de opdeling voor de verschillende onderwijsvormen in het gewoon voltijds secundair onderwijs en geeft de evolutie weer van het percentage spijbelaars sinds 2009. Hoewel de figuur voor sommige onderwijsvormen een lichte stijging of daling laat zien, zijn geen van de onderstaande veranderingen (tussen schooljaar 2014-2015 en 2015-2016) significant.

Figuur 19: Evolutie van het percentage spijbelaars per type onderwijs

Ten opzichte van het schooljaar 2014-2015 verandert enkel het spijbelgedrag in OKAN. Algemeen stellen we geen evolutie vast (geen significant verschil), maar splitsen we de analyses uit naar leeftijd, dan zien we een significante stijging van het percentage bij de leerplichtige spijbelaars (van 19% naar 24%) en een significante daling van het aandeel bij de meerderjarige spijbelaars (van 44% naar 23%).

Op langere termijn kan je wel zien dat de percentages spijbelaars in het ASO en het TSO traag maar zeker stijgen. In het ASO is er bijna een verdubbeling ten opzichte van 2011-2012: van 3% naar 5,7% (vorig jaar telden we 5,4% spijbelaars in het ASO). In het TSO van 10% naar 13,4%.

Net zoals de voorgaande jaren merken we tussen de onderwijsvormen in het gewoon voltijds secundair onderwijs wel grote verschillen qua spijbelgedrag (tabel 4). Terwijl het ASO slechts 5,7% spijbelaars telt, ligt dit in het BSO met 29,7% meer dan 5 keer hoger. Het percentage van het ASO (2de en 3de graad) ligt nagenoeg even hoog als dat van de eerste graad. KSO en TSO liggen beide hoger rond 13%. OKAN en BSO scoren het hoogst wat het aandeel spijbelaars betreft.

Tabel 4: Percentage spijbelaars per onderwijsvorm naar leeftijd, in vergelijking met aandeel leeftijd per onderwijsvorm

	Totaal		-18-jarigen		+18-jarigen	
	% spijbelaars	Aantal leerlingen	% spijbelaars	% leerlingen	% spijbelaars	% leerlingen
Eerste graad	6,8%	10.030	6,8%	100,0%	nvt	nvt
ASO	5,7%	7.820	3,4%	71,2%	11,3%	28,8%
KSO	12,1%	1.359	7,8%	56,6%	17,8%	43,4%
TSO	13,4%	5.922	8,5%	48,6%	18,1%	51,4%
BSO	29,7%	6.999	24,3%	41,8%	33,6%	58,2%
HBO	10,7%	355	nvt	nvt	10,7%	100,0%
OKAN	23,6%	883	23,8%	76,0%	22,6%	24,0%
SO (gewoon voltijds)	13,4%	33.013	9,0%	69,2%	23,3%	30,8%
DBSO	77,7%	1633	83,2%	13,8%	76,8%	86,2%
BUSO	25,1%	1872	25,2%	60,3%	25,0%	39,7%
Totaal	16,7%	69.886	10,4%	65,6%	28,7%	34,4%

In voorgaande tabellen werd reeds duidelijk dat leerlingen vaker spijbelen naarmate ze ouder zijn. Zeker meerderjarige leerlingen spijbelen vaker dan leerplichtige leerlingen. Dit kan een groot deel van het hoge aandeel spijbelaars in BSO en zeker DBSO verklaren. In het DBSO zien we inderdaad dat de overgrote meerderheid van de leerlingen meerderjarig is (86,2%). Ook in het beroepsonderwijs is 58,2% van de leerlingen meerderjarig. Toch verklaart dit niet het volledige spijbelgedrag van de leerlingen in deze onderwijsvormen. aangezien ook in het TSO meer dan de helft van de leerlingen meerderjarig is (51,4%), maar veel minder vaak spijbelt. Dat is een interessante vaststelling. Hoewel de leerlingen in het TSO dus ook al een eerder moeilijke schoolloopbaan achter de rug hebben met heel wat schoolse vertraging, lijken de leerlingen hier toch meer gemotiveerd om naar school te gaan en hun schoolloopbaan tot een goed einde te brengen.

Het DBSO is het enige type onderwijs waar de leerplichtige leerlingen vaker spijbelen dan de meerderjarigen. 76,8% van de meerderjarigen spijbelen hier (zij maken ook het overgrote deel van de populatie uit in het DBSO: 1.407 leerlingen). Van de 226 leerplichtige leerlingen in het DBSO spijbelen er maar liefst 83,2% of 188.

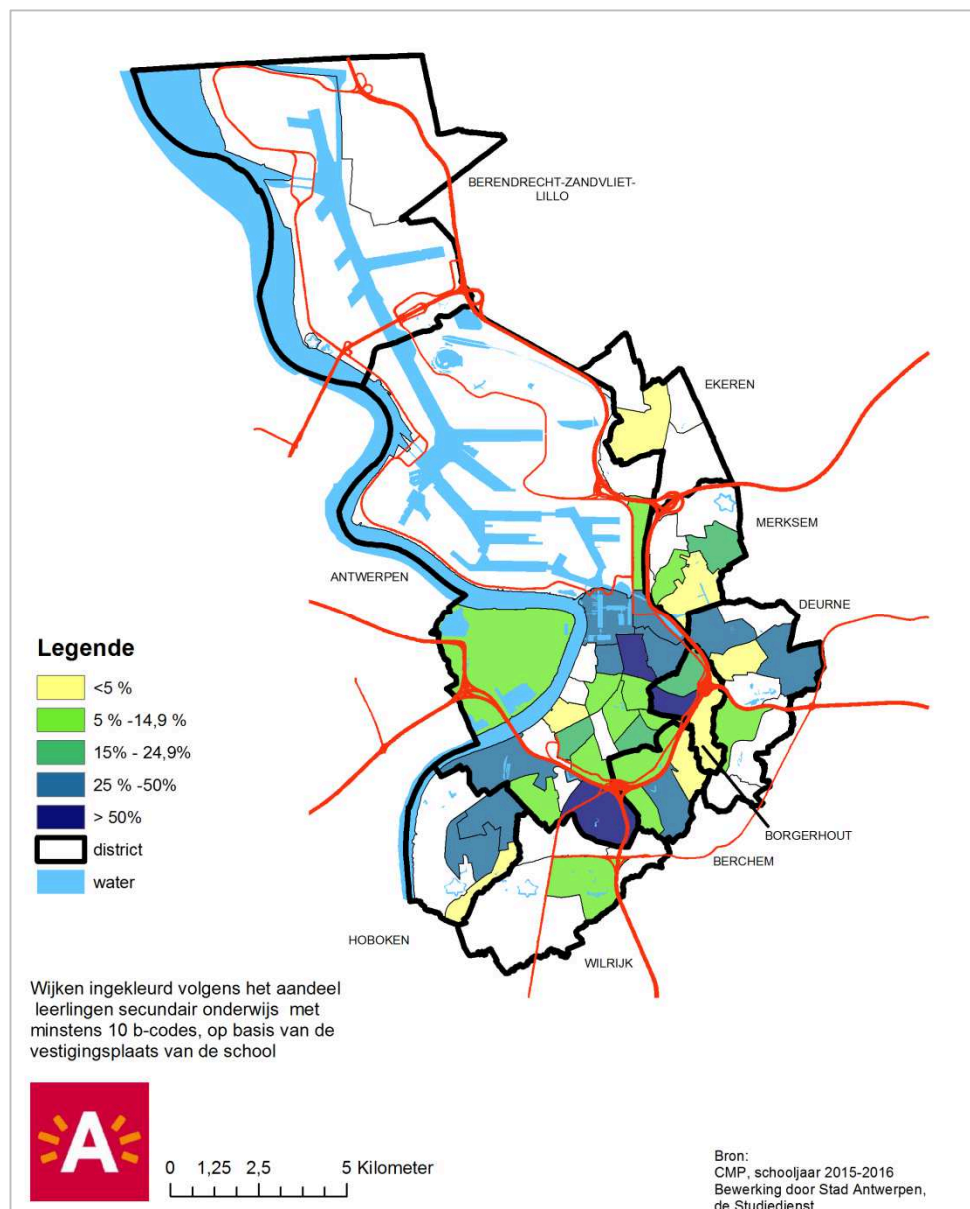
In het gewoon voltijdse secundair onderwijs tellen we meer dan 30% meerderjarige leerlingen. Tellen we BUSO en DBSO erbij dan stijgt dit aandeel al naar meer dan 1 op 3 leerlingen (34,4%). Dit is inclusief de 10.030 leerlingen uit de eerste graad die allemaal nog leerplichtig zijn²⁶. Bekijken we dus enkele de 2de en 3de graad van het gewoon voltijds secundair onderwijs, dan stellen we vast dat maar liefst 45% van de leerlingen al meerderjarig zijn. Zoals we weten, vormt dit een groot risico voor spijbelgedrag en ongekwalificeerde uitstroom. Naast het correct omgaan met spijbelende leerlingen, is een preventieve aanpak aanbevolen: een ononderbroken leerloopbaan is cruciaal.

6.2.4 Spijbelgedrag concentreert zich in een aantal wijken en scholen

Kijken we in figuur 20 ook wat de Antwerpse kaart zegt (op basis van de vestigingsplaats waar de leerling school loopt). Ook hier zien we grote verschillen tussen de wijken en districten. Dezelfde wijken komen wel opnieuw naar voor: Oud-Borgerhout, Deurne-Noord, het Kiel en Hoboken.

²⁶ Behalve 2 leerlingen die in deze analyse weggelaten werden. In de eerste graad in Antwerpen blijken er 2 meerderjarige leerlingen te zitten, die beide ook spijbelen. Aangezien dit aandeel zo klein is, werden ze niet opgenomen in de analyse en berekening van de percentages.

Figuur 20: Percentage spijbelaars in het secundair onderwijs per buurt in Antwerpen

Tenslotte is de verdeling van het aandeel spijbelaars ook niet gelijk over scholen heen. Van de 92 scholen (niet vestigingsplaatsen) secundair onderwijs zijn er 13 scholen zonder spijbelaars.

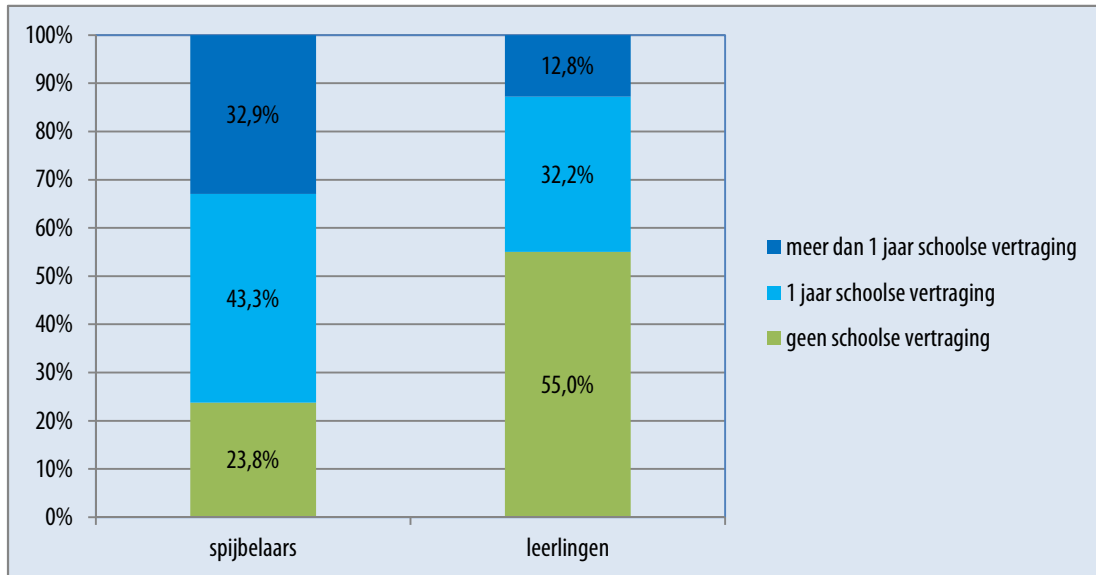
Daartegenover staat wel dat 36% van alle spijbelaars (leerlingen die op één schooljaar 10 of meer halve dagen ongewettigd afwezig zijn geweest) in 10 scholen zitten met het hoogste aandeel spijbelaars. Als we kijken naar het aantal B-codes, is de concentratie nog sterker: 43% van alle B-codes zijn te vinden bij de 10 scholen met hoogste aandeel spijbelaars.

Bij bijna 70% van de scholen ligt het aandeel spijbelaars lager dan 20%. In de meeste scholen zijn er dus spijbelaars, maar er is wel een zekere concentratie van spijbelaars in een beperkter aantal scholen.

6.3 Correlatie tussen spijbelaars en schoolse vertraging

Het verband tussen spijbelen en schoolse vertraging is onmiskenbaar. Maar liefst 45% van de leerlingen in het gewoon voltijds secundair onderwijs is al meerderjarig. In het deeltijds beroeps secundair onderwijs loopt dit op tot 86%.

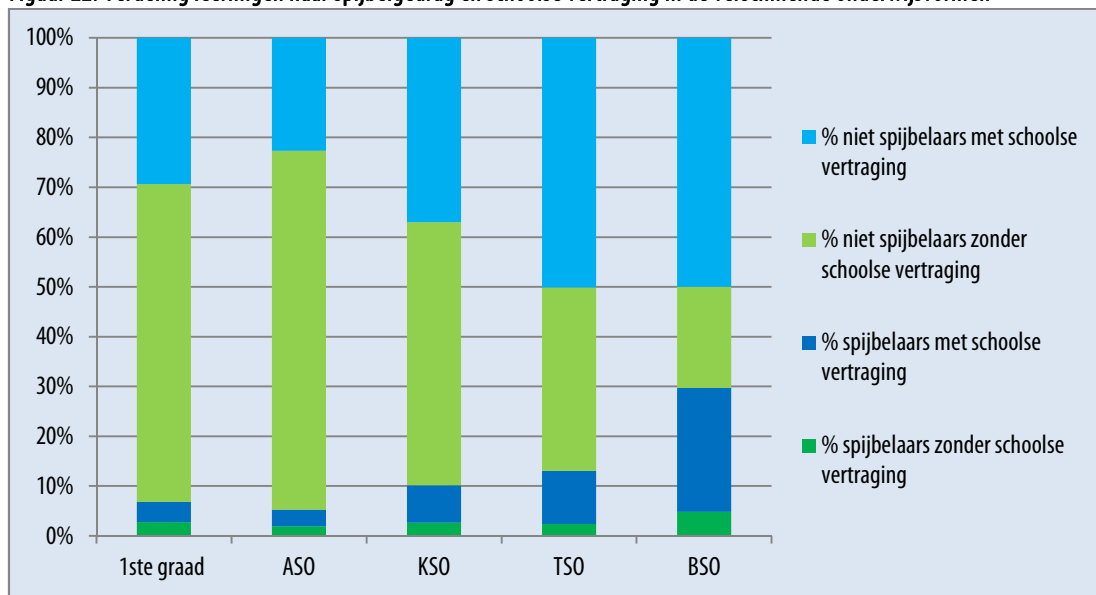
Figuur 21: Percentage schoolse vertraging bij alle leerlingen en bij de groep spijbelaars

In het secundair onderwijs hebben 45% van alle leerlingen over alle onderwijsvormen heen schoolse vertraging opgelopen. Kijken we naar de groep spijbelaars, dan merken we dat dit percentage voor deze groep beduidend hoger ligt: bijna 77% van alle leerlingen uit het secundair onderwijs die spijbelen heeft schoolse vertraging. Ook hebben veel meer spijbelaars meer dan 1 jaar schoolse vertraging. Eén op drie van de spijbelaars uit het secundair onderwijs heeft minstens twee jaar schoolse vertraging. In de totale populatie van het secundair onderwijs geldt dit voor 12,8% van de leerlingen.

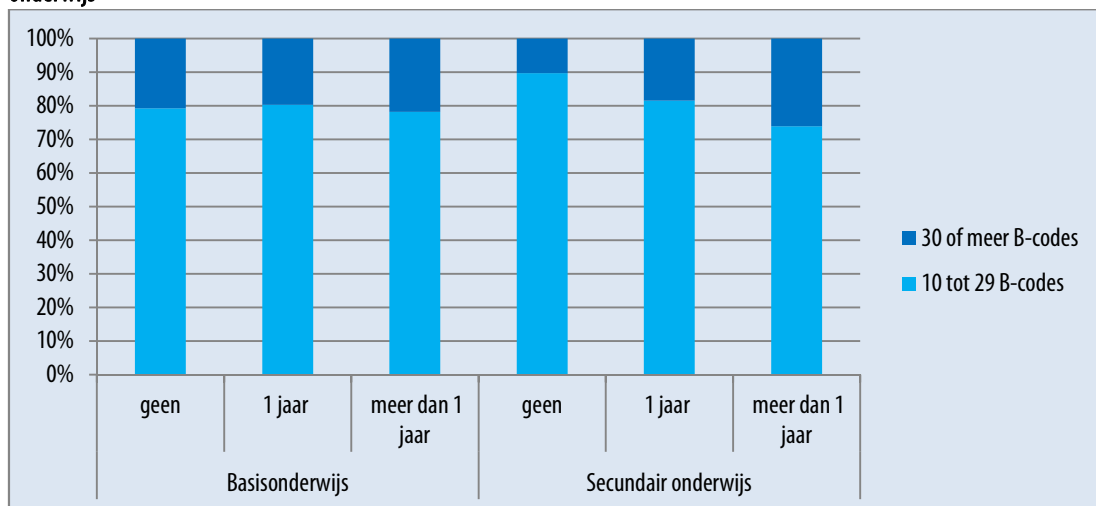
Figuur 22 maakt de opdeling voor de verschillende onderwijsvormen en laat zien dat binnen alle onderwijsvormen het aandeel spijbelaars met schoolse vertraging (donker blauw) groter is dan het aandeel spijbelaars zonder schoolse vertraging (donker groen). Zeker in KSO, TSO en vooral BSO ligt dit percentage veel hoger. In BSO spijbelt er bijna 30% van de leerlingen: 25% heeft schoolse vertraging en slechts 5% niet.

Figuur 22: Verdeling leerlingen naar spijbelgedrag en schoolse vertraging in de verschillende onderwijsvormen

Onderstaande figuur toont tenslotte een interessant verband tussen de aard van het spijbelen en schoolse vertraging. Terwijl we in het basisonderwijs geen verband terugvinden tussen de ernst van het spijbelgedrag, uitgedrukt in 10-29 B-codes (Antwerpse norm) versus 30+ B-codes (Vlaamse norm), zien we dit verband wel in het secundair onderwijs.

Figuur 23: Relatie tussen schoolse vertraging en de ernst van het spijbelgedrag bij spijbelaars in basis- en secundair onderwijs

In het basisonderwijs stellen we geen verschil vast in de ernst van het spijbelgedrag naarmate de 'spijbelaars' meer schoolse vertraging hebben. Leerlingen die ongewettigd afwezig zijn in het basisonderwijs zonder schoolse vertraging zijn even vaak problematisch afwezig (30 of meer B-codes) als leerlingen die meer dan 1 jaar schoolse vertraging hebben. Ongeveer 20% van de spijbelaars in het basisonderwijs heeft 30 of meer B-codes, ongeacht het aantal jaren schoolse vertraging.

Voor het secundair onderwijs ligt dit anders. Spijbelers zonder schoolse vertraging zullen vaker tussen 10 en 29 B-codes tellen (90%) dan spijbelers met 1 jaar schoolse vertraging (81,5%) en spijbelers met meer dan 1 jaar schoolse vertraging (74%). Omgekeerd wil dit zeggen dat spijbelers in het secundair onderwijs met minstens twee jaar schoolse vertraging vaker ernstiger spijbelgedrag vertonen dan spijbelers zonder schoolse vertraging.

7. Samenvatting en conclusies

Vanaf nu zullen we jaarlijks een Onderwijsmonitor samenstellen om de leerloopbanen van Antwerpse jongeren stadsbreed te monitoren. Dit rapport vloeit voort uit wat we voorheen kenden als het spijbelrapport, maar integreert en verdiept een aantal extra indicatoren die bepalend zijn voor het welslagen van de onderwijsloopbaan van onze leerlingen. Spijbelgedrag is slechts één van de signalen als risico tot vroegtijdig schoolverlaten en waarop Antwerpse scholen in samenwerking met hun partners een antwoord proberen te geven.

In deze jaarlijkse Onderwijsmonitor maakt Onderwijsbeleid in samenwerking met de Studiedienst Stadsobservatie een analyse van enkele cruciale leerloopbaan-indicatoren voor Antwerpen. De evolutie van de ongekwalificeerde uitstroom wordt onder de loep genomen. Vervolgens bekijken we de leerloopbaan van kinderen vanaf kleuterparticipatie over basisonderwijs tot en met de jongeren uit het secundair onderwijs, of ze nu nog leerplichtig zijn of niet. We brengen achtereenvolgens de schoolse vertraging in beeld en ongewettigde afwezigheden (spijbelgedrag) als indicatoren voor een moeizaam parcours. Het zijn indicatoren die het risico sterk verhogen op vroegtijdig schoolverlaten. Het merendeel van de cijfers in dit rapport gaan over het schooljaar 2015-2016.

Los van onze eigen beleidsaansturing zijn er wel een aantal algemene zaken die de cijfers ook kleuren. Verschillende secundaire scholen blijven melden dat er naast de gebruikelijke verklaringen een opmars is van leerlingen die zich inschrijven op school én zich focussen op de examencommissie. 'Ze wedden op twee paarden' werd er gezegd. Het nadeel is dat een deel van deze leerlingen het dan niet te nauw neemt met het aanwezig zijn op school, waardoor ze B-codes voor krijgen.

Ook wordt er nog steeds gemeld dat het in (bepaalde delen van) Antwerpen moeilijk is om op dezelfde dag op raadpleging te gaan bij de dokter. In bepaalde gevallen moet men zelfs twee dagen wachten vooraleer de dokter hen kan ontvangen. Als er dan pas een afwezigheidsattest wordt opgemaakt, dan kan de dokter niet voor de vorige dagen wettigen. Antidateren kan niet. De leerling in kwestie heeft voor de voorbije dagen een zogenaamd dixit-attest, waardoor dit in de registratie ook B-codes worden.

De ongekwalificeerde uitstroom in Antwerpen daalt. Vijf schooljaren geleden verliet bijna een kwart van de Antwerpse leerlingen het secundair onderwijs zonder diploma. In het schooljaar 2014-2015 waren dit er nog 21,7%. Dit zijn de laatst beschikbare cijfers. In dit rapport worden enkel onderwijsindicatoren onder de loep genomen om de ongekwalificeerde uitstroom te verklaren. Naast persoonlijke redenen om het onderwijs vroegtijdig te verlaten, zijn ook de economische situatie en de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt belangrijke verklaringsgronden voor ongekwalificeerde uitstroom. Uit Europees onderzoek blijkt verder dat de beschikbaarheid van studierichtingen in combinatie met de afstand tot de school ook een invloed uitoefent op vroegtijdig schoolverlaten (en spijbelgedrag). In dit kader is het voor Antwerpen belangrijk de capaciteit in het secundair onderwijs goed te monitoren.

Voor het in kaart brengen en monitoren van kleuterparticipatie hollen we, jammer genoeg, achterop. De laatste cijfers dateren immers reeds van 2010. Het is onmogelijk om op basis van deze gegevens gerichte acties te ontwikkelen.

7.1 Basisonderwijs

Leerlingenaantallen

In het schooljaar 2015-2016 waren er 61.014 leerlingen ingeschreven in het gewoon basisonderwijs. Dat zijn er 1.103 minder dan het schooljaar ervoor. Het gaat over 24.886 kleuters en 36.128 leerlingen in de lagere school. In de derde kleuterklas is 4,5% van de kleuters leerplichtig in 2014-2015 was dit nog 5%). Deze dalende trend is hoopvol. Dat wil zeggen dat er minder kleuters hun jaar overdoen.

Schoolse vertraging en zittenblijven

Het percentage leerlingen dat zijn jaar over doet in het lager onderwijs blijft dalen. Tussen 2010 en 2013 kenden we in Antwerpen een drastische daling van het percentage zittenblijvers. De jaren erna leek deze tendens te stagneren. Gelukkig merken we ook de laatste schooljaren nog een verdere daling van 4,1% zittenblijvers in het lager onderwijs naar 3,6% in het schooljaar 2015-2016.

Ook het percentage kleuters uit de derde kleuterklas dat zijn jaar moet overdoen, blijft dalen. Terwijl in het schooljaar 2009-2010 nog 8,5% van de kleuters uit de derde kleuterklas 'niet schoolrijp' geacht werd, doet er in het schooljaar 2015-2016 nog slechts 4,5% van de kleuters uit de derde kleuterklas zijn laatste kleuterklas opnieuw.

Deze tendens laat zich ook voelen in de gemiddelde cijfers van schoolse vertraging. In 2015-2016 zijn er nog 20,8% van de leerlingen met één of meer jaren schoolse vertraging (tegenover 27,7% in 2009-2010).

Er zijn sterke verschillen in gemiddelde schoolse vertraging tussen de wijken binnen Antwerpen. Op dit moment is het nodig om de aandacht te richten op het Kiel, wat met de Antwerp Children's Zone gebeurt. Ook Borgerhout Intra Muros, Deurne Noord en Ekeren vragen speciale aandacht.

Ongewettigde afwezigheden

In het totale basisonderwijs zijn er 4,3% van de leerplichtige leerlingen die 10 of meer halve dagen ongewettigd afwezig waren. We zien hier geen significante daling ten opzichte van 2014-2015. Toen stelde we nog een stijging vast ten opzichte van 2013-2014 die allicht te wijten was aan de verstrenging van de criteria waarvoor een L-codes (te laat komen) gebruikt mocht worden. Meer leerlingen die vroeger een L-code zouden krijgen, kregen dan vanaf 2014-2015 een b-code. Bekijken we alleen het gewoon basisonderwijs, dan zijn ligt het percentage op 3,7%. Dit blijft stabiel sinds het schooljaar ervoor.

Het percentage leerlingen met 10 of meer halve dagen ongewettigde afwezigheid in het buitengewoon basisonderwijs ligt met 14,4% hoger. Dit aandeel blijft nagenoeg op hetzelfde niveau de laatste jaren, maar stijgt licht. Een mogelijke verklaring voor het hoge percentage 'spijbelende' leerlingen in het buitengewoon basisonderwijs kan liggen in de problematiek van de afstand tot de school en de organisatie van woon-schoolverkeer. Leerlingen moeten vaak uren voor schooltijd met de schoolbus opgepikt worden om in hun school van keuze te geraken. Verder zou ook de problematiek van de typering in het buitengewoon onderwijs een verklaring kunnen bieden. Vaak is het immers moeilijk om leerlingen onder te brengen binnen één van de types. Elk kind is heel uniek, waardoor de toewijzing tot één van de types vaak afbreuk doet aan de specifiek behoeften van de leerling. De overgang tussen lager en secundair buitengewoon onderwijs is bijvoorbeeld vaak moeilijk, aangezien er een verschillende typering wordt gehanteerd en de keuze voor het ene type dan wel het

andere type vaak ter discussie staat. Zo is het ook moeilijk voor de school om tegemoet te komen aan de noden van elke leerling, wat op zijn beurt mogelijk tot afwezigheden leidt. Het M-decreet en het streven naar meer inclusief onderwijs zal de interpretatie van de verschillen in afwezigheden tussen gewoon en buitengewoon onderwijs bemoeilijken. Hier is het belangrijk meer in detail te treden over het profiel van de 'spijbelaars' zowel in gewoon als buitengewoon onderwijs, zodat meer gerichte acties op touw gezet kunnen worden.

Het percentage 'spijbelende' leerlingen neemt af naarmate leerlingen ouder worden. In het eerste leerjaar spijbelt er 6,2% van de leerlingen uit het eerste jaar, in het zesde leerjaar nog maar 1,4%. Van alle spijbelende leerlingen in het basisonderwijs zit meer dan de helft in het eerste of het tweede leerjaar. Voor de 3de kleuterklas zijn deze percentages weinig betrouwbaar, gezien het kleine aandeel leerplichtige leerlingen. Hier kan bijvoorbeeld 'het verlengd kleuterschooleffect' spelen. Bepaalde gezinsgewoontes worden verder gezet van toen de kinderen nog niet leerplichtig waren (bv. met vakantie gaan buiten de schoolvakanties, nog niet vertrouwd met de regels van onderwijs, enz.) Het behalen van een diploma staat hier ook nog veraf.

Ook voor het spijbelgedrag vinden we duidelijk verschillen tussen wijken terug. Voor het basisonderwijs tellen Deurne Noord, Oud-Borgerhout, Luchtbal, het Kiel en enkele wijken in Antwerpen Centrum een hoog percentage spijbelaars.

Er is een duidelijk verband tussen schoolse vertraging en ongewettigde afwezigheden: dubbel zoveel 'spijbelaars' hebben schoolse vertraging (42%) dan het gemiddelde percentage schoolse vertraging in het lager onderwijs (20,8%). Bekijken we de ernst van de ongewettigde afwezigheid, dan zien we hier geen verband in het lager onderwijs: leerlingen zonder schoolse vertraging zijn even vaak 30 of meer halve dagen afwezig dan leerlingen met meer dan één jaar schoolse vertraging.

Scholen geven nog steeds aan dat eenoudergezinnen het moeilijker hebben om beroep te doen op een sociaal vangnet als één van de kinderen of de ouder zelf ziek is, en de kinderen toch op school moeten geraken. Het is ook moeilijker als er kinderen uit één gezin op verschillende scholen moeten schoollopen, zeker als de toegewezen scholen door capaciteitsproblemen in de buurt waar men woont ver uit elkaar gelegen zijn.

7.2 Secundair onderwijs

Leerlingenaantallen

We tellen in het schooljaar 2015-2016 36.873 leerlingen in het secundair onderwijs, waarvan de er 33.013 in het gewoon voltijds onderwijs zitten. Van al deze leerlingen zijn er 24.196 leerplichtig of 65,6%. Dat betekent dat één derde van de leerlingen in het secundair onderwijs meerderjarig is.

Schoolse vertraging en zittenblijven

De schoolse vertraging daalt ook hier traag maar zeker: in het schooljaar 2015-2016 tellen we 45,1% van de leerlingen in het secundair onderwijs met één of meerdere jaren schoolse vertraging. Dit is een daling van bijna 1% ten opzichte van het jaar ervoor. Toch blijft het percentage in bijvoorbeeld TSO en BSO nog erg hoog. In de derde graad BSO zit er nog slechts 22% van de leerlingen op leeftijd.

We stellen vast dat ook het percentage zittenblijvers in het secundair onderwijs jaar na jaar sterk daalt (van 10% in 2010-2011 naar 7,5% in 2015-2016). Helaas is dit niet het volledige plaatje. We beschikken immers niet over cijfers met betrekking tot attestering, waardoor het mechanisme van de waterval niet geanalyseerd kan worden.

Geografisch is Antwerpen Noord een aandachtspunt met delen van Deurne-Noord, Oud-Borgerhout, Antwerpse Centrum en Merksem. Ook op het Kiel heeft meer dan 60% van de jongeren die er wonen schoolse vertraging.

Spijbelgedrag

We stellen ten opzichte van vorig schooljaar geen evolutie vast in het spijbelgedrag van jongeren in het secundair onderwijs. Net zoals vorig jaar spijbelt bijna 17% van de leerlingen. Door de stadsbrede afspraken met betrekking tot de registratie van de L- en de B-code (zie voetnoot 11 op p.9) steeg het percentage vorig schooljaar nog na een knik in de trendlijn tijdens het schooljaar 2013-2014. Ook voor de opdeling van -18-jarigen en +18-jarigen zien we geen evolutie. Binnen de 17% spijbelende leerlingen zijn er 10% meerderjarig en bijna 7% leerplichtig, net zoals vorig jaar.

Over de jaren heen blijft het aandeel meerderjarige spijbelaars groter dan het aandeel leerplichtige spijbelaars. Procentueel spijbelen meerderjarige vaker dan leerplichtige leerlingen. Spijbelen dus leeftijdsgevoelig: vanaf de leeftijd van 17 jaar ligt binnen elke leeftijdscategorie het aandeel spijbelaars boven het gemiddelde. Het percentage spijbelaars is niet enkel verschillend afhankelijk van het bereiken van de leeftijd van 18 jaar (en het niet meer leerplichtig zijn), maar stijgt naarmate jongeren ouder worden. Op 14-jarige leeftijd tellen we bijvoorbeeld nog maar 7% spijbelaars.

Bekijken we de ernst van het spijbelgedrag binnen elke leeftijd, dan stellen we vast dat de 17- en 18-jarige spijbelaars het vaakst ernstig spijbelgedrag vertonen (of 30 of meer B-codes hebben). Van de 17-jarige spijbelaars hebben 29% 30 of meer B-codes. Bij de 18-jarigen ligt dit percentage op 31%. Bij jongere spijbelaars en oudere spijbelaars ligt dit percentage lager, namelijk tussen 19% voor 14- en 15-jarigen en 24% 19-jarigen en ouder.

Splitsen we de analyses op naar onderwijsvorm, dan duiken er wel significante verschillen op ten opzichte van het schooljaar 2014-2015.

- Voor alle leerlingen in het deeltijds beroeps secundair onderwijs stellen we een sterke (en significante) stijging vast in het aandeel spijbelaars: van 67% in het schooljaar 2014-2015 naar 78% in het schooljaar 2015-2016. Deze significante stijging zien we zowel bij de meerderjarigen als de leerplichtige leerlingen.
- Het buitengewoon secundair onderwijs laat dan weer een daling optekenen van 29% naar 25%. Deze daling is volledig te wijten aan de daling van het aandeel bij de leerplichtige spijbelaars. Ook hier zal het naar de toekomst toe belangrijk zijn om bij het spijbelgedrag de profielen van leerlingen beter in kaart te krijgen. Door het M-decreet vinden er immers verschuivingen plaats van leerlingen tussen de onderwijstypes. Op dit moment weten we niet waaraan de daling te danken is: aan een verandering binnen het buitengewoon secundair onderwijs zelf of aan leerlingenstromen tussen de onderwijstypes.
- Tenslotte zijn er nog belangrijke verschuivingen bij OKAN. Algemeen stellen we geen evolutie vast, maar splitsen we de analyses uit naar leeftijd, dan zien we een significante

stijging van het percentage bij de leerplichtige spijbelaars (van 19% naar 24%) en een significante daling van het aandeel bij de meerderjarige spijbelaars (van 44% naar 23%).

Tussen de onderwijsvormen zijn er grote verschillen in het aandeel spijbelaars. In BSO spijbelt bijna 30% van de leerlingen, in DBSO bijna 80% van de leerlingen. Aangezien in deze onderwijsvormen een groot deel van de leerlingen meerderjarig is (58,2% van de leerlingen in het BSO en 86,2% van de leerlingen in DBSO), zou dat een verklaring kunnen zijn. Echter, ook in het TSO zien we dat meer dan de helft van de leerlingen (51,4%) meerderjarig is. Toch blijkt dit in het TSO niet zo'n impact te hebben op het spijbelgedrag van de leerlingen ('slechts' 18% van de leerlingen in het TSO spijbelt). Hoewel de leerlingen in het TSO dus ook al een eerder moeilijke schoolloopbaan achter de rug hebben met heel wat schoolse vertraging, blijken deze leerlingen toch meer gemotiveerd om naar school te gaan. De spijbelcijfers liggen in het TSO immers aanzienlijk lager (18% spijbelende meerderjarige leerlingen in het TSO tegenover 34% in het BSO).

Het DBSO is het enige type onderwijs waar de leerplichtige leerlingen vaker spijbelen dan de meerderjarigen. 76,8% van de meerderjarigen spijbelen hier (zij maken ook het overgrote deel van de populatie uit in het DBSO: 1.407 leerlingen). Van de 226 leerplichtige leerlingen in het DBSO spijbelen er maar liefst 83,2% of 188.

Ook voor het spijbelgedrag in het secundair onderwijs zien we grote verschillen tussen de Antwerpse wijken. De resultaten liggen ongeveer in dezelfde lijn: Oud-Borgerhout, Deurne-Noord, Kiel en Hoboken vragen extra aandacht.

Verder is de verdeling van het aandeel spijbelaars niet gelijk over scholen heen. Van de 92 scholen (niet vestigingsplaatsen) secundair onderwijs zijn er 13 scholen zonder spijbelaars. In 70% van de scholen ligt het aandeel spijbelaars lager dan 20%. Daartegenover staat wel dat 36% van alle spijbelaars en dat 43% van alle B-codes terug te vinden zijn bij de 10 scholen met hoogste aandeel spijbelaars. In de meeste scholen zijn er dus spijbelaars, maar er is wel een zekere concentratie van spijbelaars in een beperkter aantal scholen.

We stellen ook voor het secundair onderwijs een positief verband vast tussen spijbelen en schoolse vertraging. Belangrijk hier is dat, in tegenstelling tot het basisonderwijs, de mate van schoolse vertraging wel effect heeft op de ernst van het spijbelgedrag: spijbelende leerlingen met meer dan één jaar schoolse vertraging vertonen vaker ernstig spijbelgedrag dan spijbelende leerlingen zonder schoolse vertraging. Dit staft de hypothese dat meer schoolse vertraging in de puberteit kan leiden tot vervreemding van de klasgenoten, het afzetten tegen de schoolse structuren, schoolmoeheid en demotivatie. Onderwijs is op die leeftijd niet altijd meer de meest aantrekkelijke plek om te zijn.

8. Aanpak en beleidsaanbevelingen

Onderwijsbeleid Antwerpen coördineert heel wat projecten en initiatieven om de ongekwalificeerde uitstroom terug te dringen. Ook in het huidige schooljaar 2016-2017 worden er heel wat nieuwe acties uitgerold of bestaande initiatieven bijgestuurd om een grotere impact te hebben, zodat zoveel mogelijk Antwerpse jongeren een kwalitatieve, ononderbroken schoolloopbaan kunnen doorlopen die leidt tot een diploma of kwalificatie.

Versillende acties richten zich op kwalitatieve leerloopbanen om te voorkomen dat Antwerpse jongeren het moeilijk krijgen doorheen hun schoolloopbaan. Hier wordt ook aandacht besteed aan het empoweren van scholen, directies en leerkrachten zodat ze duurzaam (zorg)beleid kunnen uitwerken, gericht op **preventie** voor alle jongeren van onder andere zittenblijven, tuchtproblemen en spijbelgedrag.

Naast deze preventieve aanpak, richt onze werking zich ook op **risicjongeren** die een verhoogde kans hebben om ongekwalificeerd uit te stromen. Door monitoring en analyse van de gegevens kunnen we meer gericht acties uitrollen voor een aantal **doelgroepen** die een meer specifieke aanpak verdienen.

Daarnaast zetten we met de uitrol van de Antwerp Childrens Zone (ACZ) op het Kiel voor het eerst ook in op een **wijkgerichte aanpak** waar we samen met de scholen en alle andere relevante actoren kiezen voor een brede aanpak gericht op alle jongeren.

Preventieve aanpak

Jarenlang heeft onderwijsbeleid expliciet ingezet op het terugdringen van zittenblijven. Via **Samen tot aan de Meet** en de bijhorende drie boeken, werd er in scholen gesensibiliseerd om zittenblijven te vervangen door alternatieven die het individuele leerproces verrijken en versnellen. Zittenblijven en schoolse vertraging verhogen immers het risico van leerlingen om ongekwalificeerd de schoolbanken te verlaten. Op basis van de cijfers in dit rapport stellen we een grote samenhang vast tussen schoolse vertraging en spijbelgedrag. De preventieve aanpak voor kwaliteitsvolle leerloopbanen zit verweven in alle acties die we samen met scholen doen.

De schoolspecifieke vragen die ons in het kader van Samen tot aan de Meet de laatste twee schooljaren bereikten concentreerden zich enerzijds op vragen met betrekking tot differentiatie: hoe kan je als leerkracht en als school omgaan met de grote diversiteit binnen de klas- en schoolmuren. Dit is bij uitstek materie voor de netgebonden pedagogische begeleiding. Alle begeleidingsdiensten werden door de jaren heen ook meegenomen in het gedachtegoed van Samen tot aan de Meet. Ze zijn de ideale partner voor dit soort vragen. Anderzijds kreeg onderwijsbeleid ook vragen omtrent individuele leerlingen: hoe gaan we om met deze leerlingen om die een moeilijk parcours hebben? Dit soort vragen worden dan weer doorverwezen naar de CLB's. In het kader van het terugdringen van zittenblijven en de uitbouw van een zorgbeleid gericht op het voorkomen ervan, is het cruciaal de partnerschappen met deze organisaties goed te onderhouden. Hier neemt Onderwijsbeleid zijn netwerkfunctie op.

De vragen in het kader van Samen tot aan de Meet waar veel minder gemakkelijk ondersteuning terug te vinden is bij partners, zijn die vragen die betrekking hebben op intensievere verandertrajecten in scholen.

Zittenblijven ombuigen tot een doorgedreven gedifferentieerde aanpak voor elk kind vraagt van directies en leerkrachten heel wat. Het zijn processen die vaak traag lopen en waar procesondersteuning op team- en schoolniveau nodig is. Het team van Samen tot aan de Meet werd daarom omgedoopt tot het team 'schoolontwikkeling'.

De ambitie ligt er enerzijds in om een gedragen en afgestemde aanpak te hanteren naar scholen toe, zodat de ondersteuning en het aanbod voor scholen en professionals helder blijft en op maat van de school aangeboden kan worden. Hier wil Onderwijsbeleid meer regie voeren. Afstemming tussen de aanbieders en ondersteuners op Antwerps grondgebied is aan de orde, zodat scholen niet overrompeld worden en alle partners vanuit hun specifieke expertise ingezet kunnen worden in een traject op maat. Anderzijds ontwikkelde Onderwijsbeleid op basis van wetenschappelijk onderzoek en eigen expertise een kader voor schoolontwikkeling om duurzame veranderingen in scholen meer succesvol te maken. Vier onderdelen worden hier onderscheiden: monitoring & evaluatie, sociaal leren, organisatiebetrokkenheid en continue transparante dialoog. Aangezien het netoverschrijdende ondersteuningsaanbod nog onvoldoende ontwikkeld is om aan deze randvoorwaarden te werken, kunnen scholen en ondersteunende organisaties ook op Onderwijsbeleid beroep doen voor o.a. coaching van directies, opleiding feedback vaardigheden, beleidsevaluatie, enz.

Onderwijsbeleid streeft ernaar om de preventieve schoolgerichte aanpak (schoolontwikkeling) en meer remediërende leerlinggerichte werking (Centraal Meldpunt voor risicojongeren en leerloopbaanadviseurs) nauwer te verbinden. Twee collega's hebben de expliciete opdracht om deze brug te slaan. Ze bouwen expertise uit rond de indicatoren uit dit rapport en gaan met scholen aan de slag die problemen ondervinden in het kader van zittenblijven, tuchtproblemen, spijbelgedrag,...

In het kader van **spijbelpreventie** voert Antwerpen een beleid dat sterk gestuurd wordt door het samenbrengen en analyseren van individuele, onderwijsvorm- en wijk-gebonden kenmerken van de spijbelaars in hun context. Zowel voor de opvolging van de individuele spijbelaar als voor het onderzoeken en toetsen van hypothesen hebben we nood aan gegevens over onze spijbelaars: schoolloopbaan, woonplaats, SES, spijbelprofiel,...²⁷ Als stedelijke administratie zijn we voor veel van deze data afhankelijk van de Vlaamse (onderwijs)administratie. Waar de doorstroming van geaggregeerde gegevens in het verleden meestal vlot verliep, moeten we vandaag soms erg lang wachten en aandringen. Voor sommige data verwijst men ons door naar de individuele scholen in andere gevallen krijgen we de data gewoon niet. Indien we meer achtergrondinformatie over de spijbelende jongeren voor analyse ter beschikking hebben, kunnen we als stad onze spijbelaanpak veel gerichter afstemmen op het profiel van de spijbelende jongeren.

Als we naast de controle op het naleven van de leerplicht optimaal invulling willen kunnen geven aan de uitdagingen die Vlaanderen en de lokale overheid formuleren m.b.t. het terugdringen van de ongekwalificeerde uitstroom, het beperken van het aantal spijbelaars en de betere aansluiting van uitstromers op de arbeidsmarkt, dan moeten de administraties elkaar maximaal kunnen ondersteunen en aanvullen. In een digitaal tijdperk mag het beschikbaar maken van (geaggregeerde) data geen drempel vormen om efficiënter te kunnen werken aan de ondersteuning van leerlingen. Het wettelijk kader dat hiervoor nodig is ontbreekt nog steeds. Een warme oproep (aanbeveling) aan de beleidsmakers om hiervoor een werkbare oplossing te vinden.

²⁷ Interessant zou bijvoorbeeld zijn om na te gaan of de woonplaats van de leerling een invloed heeft op het spijbelgedrag. We zouden kunnen veronderstellen dat een basisschool dicht bij huis een kleinere kans geeft tot spijbelen. Ook de werksituatie van de ouders zou een invloed kunnen uitoefenen op het spijbelgedrag. Indien één van beide ouders structureel thuis is, zou de beslissing gemakkelijker zijn om kinderen (langer) thuis te houden. Wie weet zeker in combinatie met een school die verder af ligt.

Het Spijbelactieplan, vernieuwd in 2015 omwille van het decreet Integrale Jeugdhulp, biedt nog meer kansen voor een traject op maat voor individuele jongeren. De eerste evaluaties door het centraal meldpunt waren positief, er werd voornamelijk verder afgestemd tussen CLB en OCJ (Ondersteuningscentrum Jeugdzorg als nieuwe partner). In 2015-2016 werd verder ingezet op het transparant maken van ieders aandeel in de aanpak op het vlak van preventie, detectie en opvolging om te komen tot een 'gedragen' spijbelactieplan.

Uit onze analyses blijkt voor het basisonderwijs vooral de nood aan extra aandacht voor de ouders van kleuters en leerlingen van het eerste leerjaar. Naast het stimuleren van de ouders om hun kind(eren) naar school te brengen en de ondersteuning en begeleiding van kleuterscholen, zetten we o.a. samen met het OCMW en het Huis van het Kind in op de uitbouw van een ondersteuningsnetwerk om (kansarme) gezinnen te ondersteunen bij de onderwijsbegeleiding van hun kinderen. We blijven inzetten op het verkrijgen van data voor monitoring en sturen van gerichte acties.

Uit de analyses in dit rapport blijkt ook dat ouderbetrokkenheid een aandachtspunt blijft, zowel in het basisonderwijs als het secundair onderwijs (zie onderzoek Bram Spruyt²⁸). Ouders die betrokken zijn bij de schoolloopbaan van hun kind, hebben een positief effect op het welbevinden en op de leerresultaten van hun kind. Onderwijsbeleid, de Schoolbrug en het Antwerpse netwerk 'Prevent'²⁹ blijven rond ouderbetrokkenheid sensibiliseren, professionaliseren en zetten gerichte acties op.

Begin 2017 startte een leertraject om ouderbetrokkenheid te stimuleren in secundair scholen. De deelnemende scholen engageren zich om hun ervaringen te delen, samen te werken en te denken rond het thema ouderbetrokkenheid. Verder kende de "dag van de ouder" op 20 oktober 2016 zijn tweede editie. Antwerpse scholen werden die dag opnieuw uitgenodigd om de samenwerking tussen ouders en school op een positieve manier in de belangstelling te brengen. Aan de tweede editie namen dubbel zoveel scholen deel uit het secundair scholen ten opzichte van de eerste editie.

Tenslotte ontwikkelde de Schoolbrug de materialenkoffer '**van chaos naar zen**', waarmee leerlingen en leerkrachten samen aan de slag gaan voor een aangename klassfeer. Er wordt gewerkt aan verbinding tussen leerkracht en leerling en tussen leerlingen onderling; dit niet per definitie vanuit een probleemsituatie, maar ook preventief. Van chaos naar zen bevat uitgewerkte methodieken en materialen die inzetten op zelfreflectie en inlevingsvermogen, alsook aanzetten tot conversatie omtrent welbevinden en schoolgerelateerde thema's.

In september 2016 werd het startschot gegeven mbt 'Een verbindend en herstellend schoolklimaat: minder tuchtverwijderingen in Antwerpen'. Dit plan werd opgesteld in samenwerking tussen het Onderwijsbeleid, het LOP en de Coördinerend directeurs van de Antwerpse Secundaire scholen. Het plan zet o.a. in op afstemming rond orde- en tuchtbeleid, herstelgericht werken, betere dialoog met leerlingen en ouders en een goede begeleiding. Een lerend netwerk van ruim 16 Antwerpse scholen komen regelmatig samen om het actieplan verder uit te werken en implementatie te ondersteunen.

Op basis van de nota hebben we in samenspraak met één van de aanbieders van SWAT gevraagd om hun aanpak af te stemmen op dit actieplan.

²⁸ <https://lisoproject.be/20161213-lisostudiedag-gilkeppens.pdf>

²⁹ Dit netwerk is ontstaan vanuit een eerder Europees project 'URBACT II' waaraan 9 Europese steden deelnamen. De Antwerpse partners ervoeren de samenwerking als ondersteunend en besloten samen in een netwerk te blijven inzetten op het verhogen van ouderbetrokkenheid.

Risicjongeren

In het secundair onderwijs valt op dat vooral 17-18 jarigen het ernstigste spijbelgedrag vertonen en weten we dat hun kans op vroegtijdig ongekwalificeerd uitstromen hierdoor erg toeneemt. Daarnaast vormen het grote aandeel schools vertraagden in de derde graad BSO en TSO een extra uitdaging. In BSO hebben 2 op 3 van de jongeren in de derde graad 2 of meer jaren schoolse vertraging opgelopen. Voor jongeren in TSO gaat het om meer dan 1 op 4 met meer dan 2 jaar schoolse vertraging. Voor deze groep ontbreken de wettelijke hefboomen om hen op school te krijgen en te houden. De leerplicht eindigt immers op het einde van het schooljaar waarin deze leerlingen 18 werden. Omdat ze niet 'middengeschoold' zijn hebben ze beperkte kansen op de arbeidsmarkt, dikwijls in weinig aantrekkelijke beroepen. Sommigen stappen over naar het tweedekansonderwijs, 'kiezen' of worden toegeleid naar één van de brugprogramma's die de drempel tot de arbeidsmarkt moet verlagen. Velen blijven weinig gemotiveerd in het secundair 'hangen' tot het echt niet meer kan en komen zonder kwalificatie dikwijls in structurele werkloosheid terecht. Scholen doen heel wat inspanningen om ook deze jongeren gemotiveerd te houden, zodat ze uiteindelijk dat attest of diploma behalen. Een **kwalificatieplicht** voor alle jongeren zou een steun kunnen zijn voor de scholen en mogelijk ook een duwtje in de rug kunnen betekenen voor de jongeren.

Een toenemend aantal leerlingen kiest naast de deelname aan het voltijds secundair onderwijs voor een parallel traject voor kwalificatie via de **examencommissie** omdat ze geloven daar een gemakkelijkere weg naar een getuigschrift of diploma te hebben. Deze leerlingen vragen dikwijls extra vrije tijd op school om voor de examencommissie te kunnen studeren en spijbelen wanneer ze deze niet of naar hun gevoelens onvoldoende krijgen.

Voor de leerlingen die zich via de examencommissie willen kwalificeren werden er -mee op aangeven vanuit Antwerpen- een aantal wijzigingen doorgevoerd aan het programma voor het beroepssecundair onderwijs. Met deze wijzigingen worden de vereisten voor het behalen van een kwalificatie meer gelijkgeschakeld met studenten uit het voltijds secundair onderwijs. Studenten leggen examenprogramma's af die nauw aansluiten bij de arbeidsmarkt en er wordt meer getoetst naar de verworven praktijkervaring.

Vanaf schooljaar 2015-2016 werd '**Mijn loopbaan**' geïntroduceerd in alle Antwerpse scholen (beslissing bekrachtigd door de ORA). 'Mijn loopbaan' is een VDAB-tool om jongeren te helpen bij hun oriëntering, studie en beroepskeuze. Het instrument (<http://www.vdab.be/mijnloopbaan>) is gekoppeld aan de Onderwijskiezer en helpt jongeren om hun verschillende competenties transparant te maken en in te schalen. Zelfexploratie is hierbij een belangrijk element. De VDAB organiseert opleidingen 'train-de-trainer' over Mijn Loopbaan, om leerkrachten en CLB-medewerkers vaardig te maken in het gebruik van deze tool. In totaal volgden in 2015-2016 40 onderwijsprofessionals uit 18 Antwerpse scholen deze opleiding.

Bijkomend werd in 2017 een akkoord bereikt met de partners van TRANSIT om vanaf schooljaar 2017-2018 de registratie in Mijn Loopbaan als voorwaarde te stellen voor deelname aan de 'Schoolverlatersdagen'. Ieder jaar nemen 3000 laatstejaars uit de ruime regio Antwerpen deel aan deze schoolverlatersdagen waar ze alle informatie krijgen over verder studeren en/of de start van hun loopbaan op de arbeidsmarkt.

Het team **Leerloopbaanadviseurs** versterkt samen met partners (de Antwerpse scholen en CLB's, OCMW, VDAB, jeugdwerker,...) leerloopbaantrajecten van jongeren om ongekwalificeerde uitstroom tegen te gaan. Naast een algemeen aanbod over de leerloopbaan van alle jongeren, richt het team zich in het bijzonder op

specifieke doelgroepen van jongeren met een complexe schoolloopbaan: schoolloze kinderen, leerlingen die dreigen ongekwalificeerd uit te stromen, . . .

Heel wat scholen en organisaties in Antwerpen erkennen de capaciteiten (of kwaliteiten), de sociale competenties of vaardigheden van jongeren die een grote troef zijn voor hun latere studie of loopbaan. Omdat zulke competenties niet uitgedrukt worden in een diploma werkte de Stad Antwerpen speciaal daarvoor het **ComPas** uit, het **CompetentiePaspoort**. Scholen of organisaties die geaccrediteerd werden met het ComPas-label kunnen aan jongeren die bij hen een traject volgden en de competenties verwierven, een ComPas-certificaat uitreiken.

Voor de tewerkstellingskansen van laatstejaars leerlingen is het van belang dat begeleiders en leerkrachten in secundaire scholen voldoende kennis hebben over de werking van de arbeidsmarkt en de mogelijkheden voor hun jongeren. Een samenwerking tussen VDAB, de Centra voor Leerlingenbegeleiding en het Centraal Meldpunt voor risicjongeren bevordert ook een warme overdracht van jongeren van onderwijs naar de VDAB. Het plan richt zich op het introduceren en versterken van het begrip arbeidsidentiteit van jongeren, het realiseren van warme overdracht door onderwijsprofessionals, op maat van de jongere, naar VDAB/GTB en het geven van signalen aan beleidsdomeinen onderwijs en werk.

De afdeling onderwijsbeleid engageert zich in meerdere netwerken om jongeren optimale kansen te bieden om een succesvolle doorstart te maken van de schoolbank naar werk.

De leerloopbaanadviseurs richten zich op de ondersteuning van leerkrachten uit alle netten, CLB, hulpverleners uit de verschillende sectoren, medewerkers van stedelijke diensten met vragen over mogelijke leerloopbaantrajecten van jongeren. Het team zet gericht in op de doelgroep van 18 tot 26 jaar, om jongeren die zonder kwalificatie zijn uitgestroomd alsnog te oriënteren in de richting van een kwalificatie of om hun kansen te verhogen op de arbeidsmarkt. De leerloopbaanadviseurs gaan verder dan ondersteuning bij de leerloopbaan van individuele jongeren. Het team ondersteunt ook scholen in hun schoolontwikkeling rond het thema 'leerloopbanen'. Zo zetten ze in op een lerend netwerk met verschillende Antwerpse scholen rond het thema 'flexibele leerwegen' en 'verbindend en herstellend schoolklimaat'.

Het **Centraal Meldpunt** blijft zich, in samenwerking met het Forum Uitvalpreventie, inzetten voor leerlingen die dreigen uit te vallen. Voor ruim duizend ondersteuningsvragen per jaar biedt het Centraal Meldpunt advies en begeleiding, over de drieduizend jongeren worden jaarlijks aangemeld.

Wijkgerichte aanpak

Naar het voorbeeld van Harlem en Rotterdam, kiest ook Antwerpen ervoor om in één pilootwijk te starten met het project **Antwerp Children's Zone (ACZ)**. Op basis van een grondige wijkanalyse, selecteerde het college de wijk Kiel. Op basis van onderzoekbevindingen door Rebel, eigen expertise en ervaringen in de wijk Kiel, werd een specifieke Antwerpse aanpak voorgesteld met de volgende centrale uitgangspunten:

- In ACZ staat ieder kind centraal - ongeacht de sociaal-economische achtergrond - en blijft iedereen aan boord, van 0 tot 25 jaar. Ieder kind wordt benaderd vanuit een positieve waardering - een growth mindset in de ontwikkeling van talenten en passies. Die ingesteldheid wordt bij voorkeur aan het kind zélf meegegeven in eerste drie levensjaren. Dit is de startpunt: vanaf hier begint het doorlopen van de pijplijn. Zo stroomt het kind, op

een ononderbroken manier, door naar een professionele carrière met de eigen talenten en passies als basis.

- Om ieder kind te laten doorstromen naar een sterke professionele carrière - het ultieme doel van ACZ - wordt ingezet op 'het vergroten van de leerwinst' en op 'de creatie van een positief wijktraject', om zo dus zowel de schoolresultaten als het welbevinden te verhogen
- Kenmerkend voor ACZ: het kind is regisseur van zijn of haar eigen traject. Maar aan de hand van een digitaal Talentenprofiel kan iedere begeleider/leerkracht het kind opvolgen, en over zijn of haar talenten en passies in gesprek gaan.
- Er wordt gezorgd voor kwaliteitsvolle verbindingen met en tussen het kind, de leerkracht, de school en de wijk. Die zijn gericht op interactie, gestoeld op wederzijdse feedback, en laten toe om meerdere rollen op te nemen. Dit zijn de cruciale hefboomen die ACZ zal inzetten om de leerwinsten van het kind te vergroten. Deze ambitie vraagt om een positieve, veilige en stimulerende context - zowel bij het gezin als in de wijk. Omdat hierbij wordt uitgegaan van een goed functionerend gezin, zet ACZ ook in op de randvoorwaarden daarvoor (gezondheid, geld, gemeenschap, geletterdheid).

Deze aanpak is volledig in lijn met de werking van Onderwijsbeleid en voorspelt snellere resultaten door de gerichte, geïntegreerde en integrale benadering. Op termijn moet deze samenwerking ertoe leiden dat de leerlingen in de geselecteerde wijken even goed presteren als elders in Antwerpen, de ongekwalificeerde uitstroom daalt en de doorstroom naar het hoger onderwijs of de arbeidsmarkt stijgt.

Samen met het project Wijkwerking op maat wil de stad de leefwerelden van de kinderen op het Kiel (huis, school en buurt) maximaal ondersteunen. Binnen deze integrale werking is er ook aandacht voor welzijn, samen leven, leefbaarheid en veiligheid, wijkvoorzieningen,...

ACZ brengt een veranderingstraject met zich mee - en dat vraagt tijd, en dus geduld. Iedereen moet dus beseffen dat de volledige effecten van ACZ zich pas op langere termijn zullen tonen.

De eerste jaren van ACZ moeten dus gezien worden als een periode van experimenteren en leren voor alle betrokkenen. Wat niet betekent dat de ambities voor ACZ zo getemperd worden. Integendeel, door in het begin voldoende tijd te nemen, wordt een sterk fundament gelegd voor een succesvolle ACZ.

Interessant te vermelden is dat er binnen de ACZ een specifiek project ('Een goede start') uitgerold wordt met vier scholen in het kader van kleuterparticipatie. Met Europese subsidies vanuit AMIF (Europees Fonds voor Asiel, Migratie en Integratie) worden de scholen ondersteund in hun '**kleuterparticipatie door ouderparticipatie**'. De focus ligt op derdelander, deze groep ouders is moeilijker te bereiken. Het project bestaat uit drie luiken:

- Ondersteunen van gezinnen: we brengen het aanbod voor ouders in kaart en optimaliseren het door de initiatieven goed op elkaar af te stemmen. De focus ligt op de eerste stap naar de kleuterschool.
- Ondersteunen van scholen: schoolteams krijgen een aanbod op maat op basis van hun vraag naar kennis, inzicht, vaardigheden om met deze doelgroep te werken.
- Optimaliseren van het netwerk en de diensten: we creëren continue zorg en opvolging voor deze doelgroep met warme overdrachten zodat de ouders de diverse initiatieven ervaren als een coherent geheel.

De inzichten binnen dit project kunnen verder uitgerold worden naar andere wijken. Net als alle inzichten van de ACZ.

Sinds januari 2017 trekt onderwijsbeleid expliciet de kaart van de **wijkgebonden aanpak**. Het team wijkverantwoordelijken onderwijs werken vertalen de brede leeromgeving op het lokale vlak. Per regio is een 'wijkverantwoordelijke onderwijs' aangeduid om de verbindingen tussen de scholen en partners op lokaal vlak te faciliteren en versterken. Waar mogelijk sluiten ze aan op andere grotere projecten binnen de stad zoals de wijkwerking op maat in Deurne-Noord, Kiel en Elsdonk. Zij leren van de ervaringen binnen ACZ en omgekeerd, maar hebben niet dezelfde budgetten en personeel als ACZ.

Welke acties en netwerken er de komende jaren worden ingezet hangt af van de noden en behoeften van de scholen en partners in de specifieke lokale context. Hiervoor maken de wijkverantwoordelijken eerst een analyse om dan te komen tot een aantal gerichte acties en netwerken gedragen door de scholen en lokale partners. Zij leggen de eerste kiemen voor geïntegreerd samenwerken naar de kinderen en jongeren toe. Wegens de beperktere middelen zullen ze samen prioriteiten moeten bepalen en zoeken naar een haalbare aanpak op maat. Deze kan bijvoorbeeld liggen op het kleinschalig faciliteren van individuele samenwerkingsverbanden op projectmatige basis, de vorm aannemen van schooloverstijgende wijkgebonden netwerken rond specifieke thema's, enz. Hiervoor is het belangrijk dat ze ook een actievere rol opnemen in de verschillende scholenoverleggen door ze in kaart te brengen en op elkaar af te stemmen zodat de scholen en de partners weten welke vragen, thema's op welke overleggen aan bod moeten/kunnen komen.